

Jačanje sistema socijalne zaštite
i inkluzije djece u BiH

Akcijski plan socijalnog uključivanja u sustav dječje skrbi u općini Stolac (2010.-2011.)

Stolac, Prosinca 2009. godine

MINISTARSTVO CIVILNIH POSLOVA BOSNE I HERCEGOVINE • MINISTARSTVO ZA LJUDSKA PRAVA BOSNE I HERCEGOVINE
DIREKCIJA ZA EKONOMSKO PLANIRANJE BOSNE I HERCEGOVINE • MINISTARSTVO RADA I SOCIJALNE POLITIKE FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE
MINISTARSTVO ZDRAVLJA I SOCIJALNE ZAŠTITE REPUBLIKE SRPSKE • VLADA BRČKO DISTRIKTA

U okviru implementacije projekta „Jačanje sustava socijalne skrbi i inkluzije (SPIS) u BiH: Uvođenje referalnog modela socijalne skrbi i inkluzije na općinskoj/opštinskoj razini“, koji implementira Inicijativa za bolju i humaniju inkluziju (IBHI), a finansijski podržava UNICEF, kreiran je dokument „Akcijski plan socijalnog uključivanja u sustav dječje skrbi u općini Stolac (2010-2011). Ovaj dokument je pripremljen od strane članova/ica Općinskog upravnog odbora općine Stolac uz stručnu pomoć i asistenciju IBHI osoblja.

Članice/ovi Općinskog upravnog odbora Projekta općine Stolac:

- 1. Ivan Perić, dipl.iur, Ravnatelj, Centar za socijalni rad Stolac**
- 2. Suada Selimić, Stručni suradnik, Služba društvenih djelatnosti Općine Stolac**
- 3. Jozefina Bošković, Djelatnica, Dom zdravlja Stolac**
- 4. Marijana Radoš, Ravnateljica, Dječiji vrtić Stolac**
- 5. Mirela Krnjić, dipl. ecc., Srednja škola Stolac**
- 6. Marko Marković, Zamjenik zapovjednika Policijske stanice Stolac**
- 7. Slobodan Topalović, UG Srba povratnika Stolac.**

Popis kratica:

BiH	Bosna i Hercegovina
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
RS	Republika Srpska
HNŽ	Hercegovačko-neretvanska županija
UN	Ujedinjeni narodi
UNICEF	Međunarodni fond Ujedinjenih naroda za djecu
IBHI	Inicijativa za bolju i humaniju inkluziju
OUO	Općinski upravni odbor
SPIS	(Social Protection and Inclusion System) Sustav socijalne skrbi i inkluzije
HRBAP	(Human Rights Based Approach Programming) Pristup programiranju baziran na poštivanju ljudskih prava
PAR	(Participatory Active Research) Participativno akciono istraživanje
PUP	Posebno usmjereni projekt
CPPAG	(Child Protection Policy Advisory Group) Savjetodavna grupa za razvoj politika dječje skrbi
UNDP	(United Nations Development Programme)-Razvojni program Ujedinjenih naroda
OESC	Organizacija za sigurnost i suradnju u Europi
UK	Ujedinjeno kraljevstvo
MZ	Mjesna zajednica
TGA	Tvornica građevnih armatura
JU	Javna ustanova
JP	Javno poduzeće
CSR	Centar za socijalni rad
SOTAC	(Social Sector Adjustment Technical Assistance Credit) Kredit za prilagođavanje i tehničku pomoć socijalnom sektoru
OŠ	Osnovna škola
SŠ	Srednja škola
NPP	Nastavni plan i program
MUP	Ministarstvo unutarnjih poslova
PS	Policijska stanica
HO	Humanitarna organizacija
NVO	Nevladina organizacija
UG	Udruga građana
KM	Konvertibilna marka

SADRŽAJ:

1.UVOD.....	5
1.1 Ciljevi i sadržaj Akcijskog plana socijalnog uključivanja u sustav dječje skrbi u općini Stolac (2010.-2011.).....	5
1.2. Proces i metodologija.....	6
2. ANALIZA SITUACIJE.....	7
2.1 Opća situacija u općini Stolac.....	7
2.2 Identifikacija problema/pojava dječje skrbi.....	9
2.3 Analiza osnovnih problema	13
3. PREGLED DOSADAŠNJIH PROJEKTA UNICEF/IBHI S OSVRTOM NA AKCIJSKE PLANOVE RAZVOJA DJEČJE SKRBI U 14 OPĆINA.....	14
3.1 Rezultati i naučene lekcije	14
4. SUSTAV DJEČJE SKRBI U OPĆINI STOLAC	15
4.1 Mapiranje sustava dječje skrbi.....	15
4.2 Identifikacija slabosti/nedostataka sustava dječje skrbi	29
5. AKCIJSKI PLAN SOCIJALNOG UKLJUČIVANJA U SUSTAV DJEČJE SKRBI ZA 2010.-2011.....	29
5.1 Prioriteti za akciju	30
5.2 Okvirni plan implementacije Akcijskog plana socijalnog uključivanja u sustav dječje skrbi u općini Stolac (2010.-2011.).....	31
5.3 Izvori finansiranja dječje skrbi u općini Stolac.....	40
6. Aneksi.....	43

1. UVOD

Projekt „Jačanje sustava socijalne skrbi i inkluzije (SPIS) u BiH: Uvođenje referalnog modela socijalne skrbi i inkluzije na općinskoj/opštinskoj razini“ realizira se s ciljem da donosioci odluka i davaoci usluga budu u boljoj mogućnosti da planiraju, upravljaju i koordiniraju ciljne službe socijalne skrbi namijenjene isključenoj i ranjivoj djeci i njihovim obiteljima. Projekt se provodi u deset (10) ciljanih općina u BiH: Stolac, Novi Travnik, Sanski Most, Livno, Novi Grad Sarajevo, Bileća, Kotor Varoš, Laktaši, Novi Grad i Višegrad, a implementira ga IBHI uz podršku UNICEF-a.

Dokument „Akcijski plan socijalnog uključivanja u sustav dječje skrbi u općini Stolac (2010.-2011.)“ nastao je kao rezultat rada članova/ica OUO-a općine Stolac. Ovo koordinirajuće i multisektralno tijelo Projekta uspostavljeno je imenovanjem od strane gđin. Stjepana Boškovića, načelnika Općine Stolac (Rješenje od 20.05.2009. godine br. 01/1-360/09), i čine ga predstavnici/e sljedećih institucija/organizacija: Općina, Centar za socijalni rad, Dječiji vrtić Stolac, Dom zdravlja, Srednja škola, Policija i UG Srba povratnika.

1.1 Ciljevi i sadržaj Akcijskog plana socijalnog uključivanja u sustav dječje skrbi u općini Stolac (2010.-2011.)

Općinski dvogodišnji Akcijski plan socijalnog uključivanja u sustav dječje skrbi rezultat je rada Općinskog upravnog odbora Projekta „Jačanje sustava socijalne skrbi i inkluzije (SPIS) u BiH: Uvođenje referalnog modela socijalne skrbi i inkluzije na općinskoj/opštinskoj razini“. Ovaj akcijski plan predstavlja replikaciju uspješnih rezultata IBHI/UNICEF projektnih aktivnosti koje su implementirane u prethodnih četrnaest (14) općina u BiH, a usmjerene su na uspostavljanje i unapređenje sustavnog pristupa u planiranju dječje skrbi u odnosu na kontekst svake pojedinačne lokalne zajednice.

U toku izrade ovih akcijskih planova usmjerenih na razvoj sustava dječje skrbi na lokalnom razini vršena je procjena i analiza situacije u sferi dječje skrbi, te su zastupljeni sljedeći pristupi: mješoviti pristup u pružanju usluga i planiranju socijalne skrbi, pristup okrenut klijentu i gender pristup. Također su primijenjeni instrumenti HRBAP¹ i PAR² metodologije u svrhu izgradnje participativnog referalnog sustava. Uspostavom ovog Akcijskog plana osiguran je instrument za sustavnu identifikaciju korisničkih grupa, kao i lokalno planiranje kvalitetnih intervencija i smanjenje socijalne isključenosti djece u lokalnoj zajednici.

Prilikom izrade „Akcijskog plana socijalnog uključivanja u sustav dječje skrbi u općini Stolac“ korištene su relevantne analize, okvirne strategije, akcijski planovi i drugi materijali koji imaju se bave problematikom vezanom za dječiju zaštitu i imaju za cilj da unaprijede određene segmente dječje skrbi u BiH³. Posebno usmjerenje u radu je bila procjena i analiza ostvarivanja prava djeteta u skladu sa UN Konvencijom o pravima djeteta.

Gledajući s aspekta skrbi dječjih prava, službena potreba za osiguravanjem posebne brige o djeci je dobila svoju šansu za ostvarivanjem ustrojstvom Konvencije o pravima djeteta⁴, u kojoj se, između ostalog, navodi da “dijete, zbog svoje fizičke i duhovne nezrelosti, treba posebnu skrb i brigu, uključujući odgovarajuću zakonsku skrb prije, kao i poslije rođenja.”⁵. Konvencija je uspostavljena na različitim zakonskim sustavima i kulturnim tradicijama, te predstavlja univerzalan set dogovorenih standarda i obveza, tj. ljudskih prava.

Osnove principi Konvencije o pravima djeteta su:

- Nediskriminacija (Član 2.);
- Najbolji interesi djeteta (Član 3.);

¹ HRBAP – Human Rights Based Approach on Programming/Planiranje zasnovano na poštivanju ljudskih prava

² PAR – Participatory Active Research/Participativno akciono istraživanje

³ Slijedi pregled nekih od dokumenata: „Izvešće o humanom razvoju za 2007.; Socijalna uključenost u BiH“, UNDP/IBHI, „Akcijski plan za djecu u BiH 2002-2010“, Vijeće za djecu BiH; „Državna strategija za borbu protiv nasilja nad djecom 2007-2010“, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH i dr.

⁴ Konvencija o pravima djeteta je usvojena od Generalne skupštine Ujedinjenih naroda, 20.11.1989.godine.

⁵ Deklaracija o pravima djeteta prihvaćena od Generalne skupštine Ujedinjenih naroda, 20.11.1959. godine

- Pravo na život, preživljavanje i razvoj (Član 6.);
- Poštivanje stavova djeteta (Član 12.).

Ratifikacijom UN Konvencije o pravima djeteta, država Bosna i Hercegovina i svi njeni organi su preuzeli obavezu poštivanja i provedbe svih prava definiranih ovim međunarodnim dokumentom. Konvencija, pored državnih organa, predviđa i odgovornost svih pojedinaca koji su zaduženi da vode brigu o djeci.

Prema „Akcijskom planu za djecu BiH 2002-2010“, ključna pretpostavka za jačanje položaja djece u BiH je uključivanje svih snaga u društvu u ostvarivanju osmišljenog djelovanja kako bi se poboljšali životni uvjeti u interesu razvoja djece. To uključuje sve raspoložive resurse vladinog i nevladinog sektora, obitelji i pojedinca. Realizaciji ove pretpostavke doprinose zastupljeni pristupi u izradi lokalnog Akcijskog plana socijalnog uključivanja u sustav dječje skrbi.

Prilikom procjene/analize situacije u sferi dječje skrbi i planiranja budućih aktivnosti Akcijskog plana socijalnog uključivanja u sustav dječje skrbi (2010.-2011.), članovi/ice OUO-a Stolac su posebnu pažnju obratili na usklađivanje aktivnosti sa općinskim planovima razvoja u segmentu unaprjeđenje statusa djeteta u lokalnoj zajednici⁶.

Članovi/ice OUO-a Stolac su kreirali ovaj Akcijski plan u svrhu postizanja sljedećeg ciljeva:

- unaprjeđenje socijalne skrbi i inkluzije djece iz socijalno isključenih grupa i njihovih obitelji, a zasnovano na među-sektoralnosti i multidisciplinarnosti u radu i u skladu sa planiranim aktivnostima ovog plana;
- promocija dječjih prava i značaja preventivnih aktivnosti u cilju unapređenja statusa djeteta u zajednici.

1.2. Proces i metodologija

„Akcijski plan socijalnog uključivanja u sustav dječje skrbi u općini Stolac (2010.-2011.)“, izrađen je u skladu sa HRBAP metodologijom (pristup programiranju baziran na ljudskim pravima), stavljajući na prioritetno mjesto realizaciju dječjih prava u skladu sa Konvencijom o pravima djeteta.

Metodologija razvijena u okviru projekta koristi pristup planiranju baziran na ljudskim pravima (HRBAP - Human Rights Based Approach to Programming) sa posebnim fokusom na principe nediskriminacije i učešća. Ovakav pristup planiranju koristi smjernice, kao i principe ljudskih prava, za potrebe izgradnje kapaciteta i njihove realizacije. Ključni aspekt pristupu razvoja koji se temelji na ljudskim pravima jeste odgovornost. Sa stajališta ljudskih prava, pojedinci ili grupe su nosioci prava dok su institucije i vlasti i dr., kao nositelji dužnosti, odgovorni za realizaciju tih prava, a samim tim i u obvezi da uspostave mjere poštivanja i skrbi ovih prava.

U svrhu povećanja stupanja znanja lokalnih aktera dječje skrbi o značaju HRBAP metodologije, 17.-19.06.2009. godine u Sarajevu je održana edukacija o primjeni ove metodologije planiranja dječje skrbi zasnovane na konceptu poštivanja ljudskih prava (HRBAP), društvene inkluzije, promocije različitosti i dječjih prava, dok je ista edukacija održana i u Banja Luci u periodu 24.-26.06.2009. Održani treninzi obuhvatili su članove/ice OUO-a projekta i druge aktere dječje skrbi iz svih deset (10) ciljanih općina projekta: Stolac, Novi Travnik, Sanski Most, Livno, Novi Grad Sarajevo, Bileća, Kotor Varoš, Laktaši, Novi Grad i Višegrad.

U toku izrade „Akcijskog plana socijalnog uključivanja u sustav dječje skrbi u općini Stolac (2010.-2011.)“, provedene su metode istraživanja i intervjua, te korišteni relevantni dokumenti i zakonske regulative, informacije sa web portala i održani sastanci sa profesionalcima iz institucija/organizacija iz sfere dječje skrbi. Kao osnova za kreiranje gore navedenog Akcijskog plana, pored instrumenata HRBAP metodologije i prethodno navedenih dokumenata, korišten je i dokument „Procjena situacije u sferi dječje skrbi u općini Stolac“

⁶ Strategija ekonomskog razvoja općine Stolac

urađen od strane od strane OUO-a uz podršku svih subjekata u općini Stolac. Ovaj dokument je usvojen na 2. sjednici OUO-a Projekta u srpnju 2009. godine.

U okviru projekta „Jačanje sustava socijalne skrbi i inkluzije (SPIS) u BiH: Uvođenje referalnog modela socijalne skrbi i inkluzije na općinskoj/opštinskoj razini“ je pokrenuta aktivnost dizajniranja među-sektoralnog referalnog mehanizma za socijalnu skrb i inkluziju na razini zajednice, kroz koju se primjenjuje i PAR metodologija. PAR je metodologija istraživanja koja je usmjerena na pozitivnu socijalnu promjenu unutar lokalne zajednice u kojoj se sprovodi, osobito kada je u pitanju pružanje mogućnosti djeci i mladima za aktivno sudjelovanje u procesima odlučivanja u obitelji, školi i lokalnoj zajednici.

2. ANALIZA SITUACIJE

2.1. Opća situacija u općini Stolac

Stolac je grad smješten u jugoistočnom dijelu Bosne i Hercegovine na krajnjem istoku Hercegovačko-neretvanske županije i pokriva površinu od 286 km². Općina Stolac čini jednu od devet općina u Hercegovačko-neretvanskoj županiji, te graniči sa općinama: Neum, Čapljina, Mostar u FBiH, te Ljubinje i Berkovići, u RS. 80% teritorije općine se koristi za poljoprivredu i stočarstvo.⁷

Stolac je prostor s najduljom i najraskošnijom povijesti gradskog života u Bosni i Hercegovini a spada u malu skupinu balkanskih prostora na kojima su sačuvana materijalna svjedočenja o urbanim oblicima života kroz razdoblje dugo preko 3.500 godina.

Općina Stolac je tipično hercegovački kraj gdje preovladavaju kamenite površine (krečnjak), ali ima i šarolikosti i to planina Hrgud (1110 m) u neposrednoj graničnoj blizini općine do Dubravske visoravni (plodna ravnica), pa do Doranskog jezera 1 – 3 m nadmorske visine. Dužina kanjona rijeke Bregave (lijeva pritoka Neretve) je 16 km, a također treba istaći korito rijeke Radimlje koja teče zimi za vrijeme obilnih padalina od Dabrice do ušća u Bregavu (donji dio Vidova polja). Stolac okružuje zimzelena vegetacija uglavnom crnika i smreka, te sa živopisnost odražava preko cijele godine. Na ostalom dijelu općine preovladava siromašna vegetacija sa niskom makijom.⁸

U općini Stolac nisu ustanovljene mjesne zajednice (MZ),

Prema popisu iz 1991. godine, u općini Stolac je živjelo 18.681 pučana/ki. Sa lipnjem 2009. godine, prema podacima Službe društvenih djelatnosti Općine Stolac, broj pučana/ki je 13.500 uz komentar da ovaj broj varira zbog migracija stanovništva.⁹

Prema procjeni Službe društvenih djelatnosti iz lipnja 2009. godine, broj djece i mladih od 0 – 18 godina starosti je 3.500, od čega je 500 mladih uzrasta od 15-18 godina starosti. Također, iako ne pripadaju domicilnom pučanstvu, u ovoj općini određeno vrijeme borave pripadnici romske populacije, tj. obitelji sa djecom koja nisu uključena u obrazovni sustav. Prema podacima Doma zdravlja iz lipnja 2009. godine, ove obitelji koriste zdravstvene usluge i imaju zdravstveno osiguranje, 25 djece je cijepljeno u Domu zdravlja Stolac.

Prema podacima Zavoda za statistiku FBiH, ukupan broj rođene djece ovoj općini u 2008. godini je bio 85, od čega živorođene djece 84 (44m/40ž), a mjesto porođaja majki za svih 85 poroda je bio u zdravstvenim ustanovama. Isti izvor ukazuje da su u 2008. godini umrle 83 osobe (47 m/36 ž).

Po pitanju ekonomije, podaci iz „Strategije ekonomskog razvoja općine Stolac“ ukazuju da u ovoj općini većina poduzeća nije u funkciji, te da postoje značajni proizvodno-

⁷ Participatory Mine Action and Development in Mine Affected Municipalities of Stolac and Berkovići (PMAD): Report on Social inclusion stakeholder analysis – partnership 2; lipanj 2008

⁸ „Strategija ekonomskog razvoja općine Stolac“, Ekonomski institut Sarajevo; juni 2006. (str. 7)

⁹ Prema podacima/procjeni Federalnog Zavoda za statistiku i procjeni broja pučana-ki FBiH, stanje 30.06.2008. godine, općina Stolac je imala 13.308⁹ pučana-nki sljedeće starosne strukture: 0-14 – 1.487 osoba, 15 – 65 – 9.222 osoba i 65+ - 2.599 osoba.

proslavni prostori koji su neiskorišteni. Prema podacima Službe društvenih djelatnosti, u općini Stolac djeluje oko 241 gospodarski subjekt od čega je veći broj zastupljen u prerađivačkoj (cca 20) i trgovinskoj djelatnosti (122). Broj obrtničkih registriranih radnji je 52.

U pitanju su poduzeća koja su u većini u privatnom vlasništvu i čijim djelovanjem su zastupljene sljedeće djelatnosti: proizvodnja loksirnih otvora („AL-Co“ d.o.o.Stolac), prerada ribe (jedna tvrtka u privatnom vlasništvu), proizvodnja malih bagera („M F“ doo Stolac), građevna djelatnost (Hercegovinainvest doo Stolac), djelatnost otkupa i preradu duhana (DD za otkup i preradu duhana Stolac), proizvodnja vina (Stolački podrumi d.o.o.Stolac), proizvodnja brašna („Zlatna dolina“ d.o.o.) i dr.. Podatci dati u „Strategiji ekonomskog razvoja općine Stolac“ iz 2006. godine ukazuju da se broj zaposlenih u ovim poduzećima se kreće od 10 do 100 osoba.

U odnosu na broj gospodarskih subjekata broj zaposlenih nije na zadovoljavajućem razini u ovoj oblasti. Većina privatiziranih tvrtki i njihovih prostora je trenutno van radnih funkcija (TGA Stolac, Enterijer d.o.o.Stolac-tvornica namještaja, „Metal-Ferum“ d.o.o.Stolac- tvornica metalnog namještaja; „Inkos „ d.o.o. Stolac-tvornica tekstilnih proizvoda; „Radimlja“ d.o.o.Stolac- ugostiteljsko društvo).

Općina Stolac raspolaže značajnijim potencijalima za razvoj raznih vidova turizma i pratećih djelatnosti. Ti potencijali se ogledaju povijesnim znamenitostima i prirodnim ljepotama koji mogu da privuku veliki broj posjetitelja (turista), koji gravitiraju užoj i široj regiji¹⁰. Broj registriranih kafe barova 47, restorana 3 i jedan motel.

Prema podacima Zavoda za zapošljavanje od 1.06.2009. godine, u ovoj općini je evidentirano 2.193 radno sposobnih ali nezaposlenih osoba. Na ovom Zavodu je evidentirano korištenje prava i zdravstvenog osiguranja za 1.403 osoba od ukupno evidentiranih nezaposlenih. Kvalifikaciono struktura nezaposlenih je: VSS -60 osoba, VŠS -40 osoba, SSS IV stupanja 499 osoba, VKV radnika 17, KV radnika 944 i NK 7 osoba¹¹. Podatci ukazuju da je broj nezaposlenih domicilnih 1.813, te 380 povratnika i raseljenih osoba. Deficitarna zanimanja u ovoj općini su visoke stručne spreme: pedijatar, pedagog, farmaceut.

U općini djeluju sljedeće javne institucije/ustanove u sferi dječje skrbi: Općina Stolac, J.U. Centar za socijalni rad, J.U. Dom zdravlja Stolac i Uzinovići, Dječji vrtić Stolac, osnovne škole, Srednja škola, Policijska stanica.

U općini Stolac postoje i nevladine organizacije koje realizira aktivnosti usmjerene na unapređenje statusa djeteta kao i druge koje djeluju u oblasti športa (Športski savez), kulture i dr..

Po pitanju medijskih aktivnosti, u općini djeluje jedan medij, tj. Običan Radio Stolac. U pitanju je medij u privatnom vlasništvu.

Prema izvršenoj procjeni situacije u sferi dječje skrbi u općini Stolac od lipnja 2009. godine, slijede podaci o zaposlenom stručnom kadru u ustanovama/organizacija koje djeluju u dječjoj zaštiti:

- **Općina: Služba društvenih djelatnosti** - 2 dipl. pravnik/ce, 2 referent za rad sa mladima VŠS, 2 referent za obrazovanje VŠS i 1 stručni suradnik za NVO i vjerske zajednice VSS; - **Matični ured** - 3 osobe¹²;
- **Centar za socijalni rad**: 2 (1 m/1 ž) socijalni radnik, 2 (1 m/1 ž) dipl. pravnik i 1 administrativno osoblje;
- **Dječji vrtići**: 5 odgajateljica sa VŠS, 2 (2 ž) dr. osoblje;
- **Osnovne škole**: 2 pedagogice, 51 (10 m/41 ž) nastavni kadar sa višom stručnom spremom, 34 (6 m/28 ž) nastaviti kadar sa visokom stručnom, 1 (1 ž) nastavni kadar sa SSS stručnom spremom, 34 (8 m/26 ž) administrativno i dr. osoblje;

¹⁰ Strategija ekonomskog razvoja općine Stolac (lipanj 2006.)

¹¹ VSS – Visoka stručna sprema, VŠS – viša stručan sprema, SSS – srednja stručna sprema, VKV – visokokvalifikovana sprema, KV - kvalifikovana sprema, NK - nekvalifikovana sprema;

¹² Izvor podataka: Općina Stolac iz prosinca 2009. godine

- **Srednje škole:** 4 (4 ž) nastavni kadar sa višom stručnom spremom, 49 (22 m/27 ž) nastaviti kadar sa visokom stručnom, 12 (5 m/7 ž) administrativno i dr. osoblje;
- **Domovi zdravlja:** 3 (2 m/1 ž) doktor opće prakse, 6 (1 m/5 ž) doktor obiteljske medicine, 2 (1 m/1 ž) stomatolog (specijalista dječje stomatologije), 41 (12 ž/29 ž) medicinska sestra/tehničar, 4 (1 m/3 ž) viša medicinska sestra/tehničar, 1 dipl. ekonomistica, 1 pravnik, 13 (9 m/4 ž) administrativno i dr. osoblje;
- **Policajska stanica:** 48 (45 m/3 ž) osoblja;
- **Nevladine organizacije:** 3 stalno uposlena člana¹³, 177 volontera/ki uključujući: djecu i mlade, roditelje, građane i stručni kadar.

Detaljnije informacija o zaposlenom kadru vidjeti u Aneksu 1.2

Dječja zaštita u općini Stolac finansira se iz više izvora i sa različitih nivoa vlasti (općinski, županijski i federalni nivo). Općinski proračun za 2008. godinu je iznosio 3.875.300 KM, dok je u proračunu za 2009. godinu planirano 3.736.500 KM¹⁴. Iz općinskog proračuna se izdvajaju sredstva za djelovanje javnih ustanova kojima je osnivač Općina Stolac (Centar za socijalni rad, Dječiji vrtić, Dom zdravlja, i dr.), zatim za Crveni križ, kao i sredstva za tekuće transfere (transferi za kulturu, šport, sufinansiranje Radio, zdravstveno osiguranje socijalno ugroženim kategorijama pučanstva, prijevoz učenika/ca, stipendije, grantovi pojedincima – urgentne socijalne pomoći, transferi školama, grantovi udrugama i nevladinim udrugama i dr.), kapitalni izdaci i dr..

Sredstva za podršku projektima za nevladina udruženja ne ostvaruju se putem javnog poziva za dodjelu sredstava za sufinansiranje programa/projekta udruga sa područja općine Stolac.

Iz županijskog proračuna se izdvajaju sredstva za djelovanje ustanova osmogodišnje/devetogodišnje i srednjoškolsko obrazovanje, zdravstvenu zaštitu i dr.. Također, iz županijskog i federalnog proračuna izdvajaju se sredstva za pružanje usluga socijalne skrbi, kao i sredstva za projekte na nevladine organizacije, medije i dr..

U 2006. godini je uspostavljena „Strategija ekonomskog razvoja općine Stolac“, tj. dokument u kojem su sadržani rezultati istraživačkog procesa multidisciplinarnog tima eksperata Ekonomskog instituta Sarajevo. Glavna svrha Strategije odnosi se upravo na njenu ulogu okvira i orijentira u kojem pravcu će se ubuduće odvijati intenzivna suradnja privrednika i javne administracije – općinskih vlasti.

U općini Stolac nije uspostavljena Strategija razvoja omladinske politike, niti je aktivno Vijeće mladih. Općina Stolac je dodijelila prostor za participaciju za djecu i mlade.

Lokalni kapaciteti za kvalitetno provođenje slobodnog vremena djece i mladih su ograničeni. U općini djeluje Centar za mlade i Knjižnica Srednje škole Stolac samo za učenike/ce. Međutim, ostali sadržaji kao kino ili kazalište nisu u funkciji dok je broj dječjih igrališta ograničen i u većini su devastirana.

2.2 Identifikacija problema/pojava dječje skrbi

U skladu sa prikupljenim podacima, izvršenom procjenom i analizom situacije, utvrđeni su sljedeći ključni problemi u sferi dječje skrbi u općini Stolac

- Neuređen pravni sustav,
- Nedostatak ustanova dječje skrbi,
- Neadekvatna primjena postojeće zakonske regulative,
- Neusuglašenost zakona na svim razinama,
- Nepostojanje općinskog Povjerenstva za unaprjeđenje dječje skrbi,
- Neadekvatna politika zapošljavanja,
- Nedovoljna financijska izdvajanja za dječju skrb,

¹³ Crveni križ – 2 osobe; „Hercegovački plodovi mediterana“ – 1 osoba

¹⁴ Proračun Općine Stolac za 2009. godinu; Službeni glasnik br. 2/09, od 23.04.2009. godine

- Nepostojanje baza podataka o socijalno isključenim grupama djece,
- Nedovoljan broj preventivnih programa u lokalnoj zajednici,
- Nedovoljni programi edukacije za stručne osobe, roditelje i djecu,
- Nepostojanje mehanizama za donošenje odluka i njihovo provođenje;
- Nedostatak profesionalnog kadra i prostora, kao i nedovoljna tehnička opremljenost za primjenu kvalitetniji usluga i novih metoda rada u oblasti dječje skrbi
- Nedovoljna među-sektoralna suradnja,
- Nedostatak motivacije zaposlenih;
- Inertnost odgovornih i lokalne zajednice,
- Predrasude i diskriminirajući odnos prema djeci sa posebnim potrebama,
- Loš životni standard i nepovoljno socio- ekonomsko okruženje,
- Neinformiranost o problematici i stanju socijalno ugroženih skupina djece,
- Nerazvijena infrastruktura za servise i usluge u dječijoj zaštiti (Dnevni centar, Centar za mlade, Savjetovalište za djecu i obitelj i dr.),
- Nedovoljna podrška lokalne zajednice.

U provedenim procesima, a uz korištenje HRBAP metodologije, utvrđene su sljedeće prioritetne socijalno isključene grupe¹⁵ u općini Stolac:

- **Djeca sa posebnim potrebama (djeca sa poteškoćama u razvoju, nadarena djeca)**

U općini Stolac ne postoje jedinstveni podaci o djeci iz prioritarno socijalno isključenih grupa djece, te se statistički podaci razlikuju u ustanovama iz različitih sektora (socijalni, zdravstveni, obrazovni i dr.). Slična je situacije u vezi podataka o djeci sa posebnim potrebama.

Prema podacima škola iz srpnja 2009. godine, a na osnovu ostvarenih rezultata i uspjeha učenika/ca, u općini Stolac ima 163 nadarena učenika/ce, tj. u osnovnim školama 138 djece, dok je u srednjoj školi 25 djece sa posebnim talentom i sposobnostima. Ova grupa djece je utvrđena kao jedna od socijalno isključenih grupa zbog nemogućnosti lokalne zajednice da im omogući adekvatno tretiranje i zadovoljavanje njihovih potreba, kao i razvijanja postojećih talenata i sposobnosti.

Po pitanju broja djece sa poteškoćama u razvoju, prema podacima škola iz srpnja 2009. godine, u sustav osnovnog obrazovanja je uključeno ukupno devet (9) djece i mladih, u srednje obrazovanje dvoje (2) mladih, dok je prema podacima zdravstvenih ustanova, zdravstvenom zaštitom pokriveno 18 (8m/10ž) djece sa poteškoćama u razvoju.

Prema podacima Centra za socijalni rad Stolac, evidencija pokazuje samo djelomično stanje po ovom pitanju na području općine Stolac, a koja su ometena u psihofizičkom razvoju, 17 djece (8 m/9 ž). Statistika je sljedeća:

Rn. br.	Djeca sa smetnjama u psiho-tjelesnom razvoju	Stanje (sa 01.07.02009.)	
		M	Ž
1.	Slijepo i slabovidno dijete	1	
2.	Gluho i nagluho dijete		1
3.	Dijete sa poremećajem u govoru i glasu ¹⁶		

¹⁵ „Socijalna isključenost predstavlja proces kojim se određeni pojedinci “odguruju” na rub društva te ih se, zbog njihovog siromaštva, neposjedovanja osnovnih vještina i znanja te nemogućnosti cjeloživotnog učenja, ili zbog diskriminacije, sprečava da u cijelosti sudjeluju. Ovo ih udaljava od mogućnosti zapošljavanja, stvaranja dohotka i obrazovanja kao i od socijalnih i mreža koje postoje unutar zajednice. Tako oni imaju malo mogućnosti pristupa moći i tijelima zaduženim za odlučivanje te se često osjećaju nemoćnima i u nemogućnosti da na bilo koji način utječu na odluke koje se direktno tiču njihovog svakodnevnog života“. - Izvor podataka: „Socijalna uključenost u BiH, Izvješće o humanom razvoju 2007“, UNDP/IBHI, str. 25

4.	Dijete sa tjelesnim oštećenjima i trajnim smetnjama u tjelesnom razvoju		3
5.	Dijete sa smetnjama u psihičkom razvoju:		
	Lakog stupnja	2	
	Umjerenog stupnja	3	3
	Težeg i teškog stupnja		
6.	Kombinirane smetnje	2	2

Centar za socijalni rad CSR djeluje u skladu sa Zakonom o socijalnoj skrbi HNŽ (Sl. novine HNŽ, br.3/05) i Zakonom o osnovama socijalne skrbi, skrbi civilnih žrtava rata i skrbi obitelji sa djecom (Sl. novine FBiH broj 36/99, 54/04, 39/06, 14/09) i dr. i omogućava podršku djeci sa poteškoćama u razvoju i njihovim obiteljima.

Prema podacima CSR Stolac, u pogledu izmjena Zakona o socijalnoj skrbi na razini FBiH, iste su utjecale na pogoršanje statusa djece, jer su djeca, koja su realno i stvarno utemeljeno ostvarivala invalidninu, pomoć i njegu druge osobe i ortopedski dodatak, izgubila sva ova prava ako im je invaliditet utvrđen manje od 90%. Zakon je donesen bez dovoljno opreza prema ovim grupama djece. U općini Stolac je samo sa dijagnozom Down sindromom ova prava izgubilo petoro djece, te jedno dijete sa tjelesnim invaliditetom (dijete bez ruke).

Povjerenstvo za ocjenjivanje i razvrstavanje djece ometene u psiho-fizičkom razvoju radi na županijskom razini, i sastoji se od: psihologa, pedagoga, psihijatra, pravnika i pedijatra. Rad Povjerenstva je uredan, krajnje korektan i dovoljno definiran pozitivnim propisima za ovu područje djelovanja.

Sem baze podataka o osobama/djeca sa invaliditetom koja ostvaruju novčanu naknadu sa federalnog nivoa (SOTAC baza), ustanove i organizacije u općini ne posjeduju elektronske baze podataka o socijalno isključenim grupama djece, pa tako niti o djeci sa poteškoćama u razvoju.

Sedmero (7) djece je uključeno u specijalne škole za djecu ometenu u psiho-tjelesnom razvoju u Mostaru. Prijevoz za ovu djecu osigurava Općina Stolac. Kod ovoga prijevoza se pojavljuju se poteškoće svake školske godine. Ovo stoga što je broj vozila na dispoziciji prijevoza ograničen a Općina raspolaže dosta slabim proračunom za kvalitetnije rješavanje ovog pitanja.

Ustanove za rad ili smještaj djece iz socijalno isključenih grupa (Dnevni centar za djecu sa posebnim potrebama, Savjetovalište za djecu i porodicu i dr.) nisu uspostavljene u općini Stolac. Svi pojedinačni slučajevi djece sa poteškoćama u razvoju, smještaju se i dobivaju usluge u specijalnim školskim i zdravstvenim ustanovama u Mostaru i drugim gradovima BiH. Obzirom da na razini općine nije uspostavljen mobilni tim, CSR ne sudjeluje u aktivnostima po pitanju inkluzivne nastave.

U pogledu stručnog rada i usluga za djecu sa posebnim potrebama, potrebno je naglasiti da u ustanovama dječje skrbi u općini Stolac nije zaposlen dovoljan broj adekvatnog kadra: pedijatar, psiholog, defektolog, pedagog i dr.. Pedijatar dolazi iz Mostara i pruža usluge jednom sedmično za svu djecu iz ove općine. Samo je u OS „Stolac“ postavljen mobilni tim za inkluzivnu nastavu u sastavu od nadležnog ministarstva: logoped, pedagog i psiholog.

Sem limitiranih mogućnosti za ostvarivanje osnovnih dječijih prava (pravo na socijalnu sigurnost, zdravstvenu zaštitu, obrazovanje i dr.)¹⁷ djece iz ove prioritetne socijalno isključene grupe, ovo za posljedicu ima sljedeće: roditelji nedovoljno upućeni za rad sa djetetom, nedovoljno razvijene i kvalitetne usluge za rad sa djecom sa posebnim potrebama, nezainteresiranost relevantnih službi i pojedinih roditelja da utiču na unapređenje sustava. Potrebno je naglasiti da postoji određeni broj roditelja koji su zainteresirani za rješavanje statusa svoje djece.

¹⁶ Prema pokazateljima obrazovnih ustanova, u općini Stolac postoji određeni broj djece sa poremećajem u govoru i glasu za koje je neophodan logopedski tretman, a nisu prošla ocjenu nadležnog Povjerenstva za ocjenu sposobnosti.

¹⁷ UN Konvencija o pravima djeteta

Također, u zajednici se ne provodi dovoljan broj preventivnih i drugih edukativnih programa kao podrška za unapređenja statusa djece. U općini Stolac nije dovoljno razvijen nevladin sektor tako da je simboličan broj organizacija koja se bave pitanjima dječje skrbi.

- **Djeca malodobni delinkventi**

Prema podacima Policijske stanice, do lipnja 2009. godine evidentirana su sljedeća kaznena djela kod malodobnika: protiv braka, obitelji i mladih (2 slučaja) i protiv imovine (krađe i dr.) također 2 slučaja. Policijska stanica ne raspolaže elektronskim bazama podataka o malodobnim korisnicima.

Centar za socijalni rad ne raspolaže podacima o malodobnim prestupnicima ili mladima sa devijantnim ponašanjem, niti provodi odgojne mjere prema malodobnicima. Na evidenciji CSR se nalazi jedno dijete čiji je razvoj poremećen uslijed obiteljskih prilika. Međutim kroz svakodnevni rad, CSR ima saznanja o malodobnim osobama sa društveno nedoličnim ponašanjem. Prema Procjeni situacije u oblasti dječje skrbi u općini Stolac, u obrazovnim ustanovama na evidenciji postoji neznatan broj djece i mladih kod kojih je zapažen poremećaj u ponašanju. Sve ovo ukazuje na nepostojanje statističkih podataka o delinkventnim ponašanjima u zajednici kao i jedinstvenoj bazi podataka, tj. slabo praćenje problematike mladih.

Ipak, članovi/ice OUO¹⁸-a su istakli ovu grupu djece i mladih kao prioritetnu socijalno isključenu grupu djece a u cilju omogućavanja kvalitetnijih usluga i za djecu i njihove roditelje. Poseban naglasak je stavljen na potrebnu provođenja aktivnosti u cilju prevencije ove pojave u društvu.

Na ovoj županiji je donesena Odluka o ograničenom kretanju za malodobne osobe, tj. zabrana kretanja poslije 23h bez roditeljske pratnje. Međutim, u općini Stolac se ne provode sankcije za roditelje uslijed kršenja ove Odluke Vlade HNŽ.

Prema analizi uzroka koji su utjecali na ovu pojavu kod djece i mladih, neuspjeh sustava je uočen u nekvalitetnoj zakonskoj regulativi što se ogleda u neadekvatnom sustavu sankcija za malodobne prijestupnike i roditelje jer se zakonske odredbe ne mogu realizirati. Istaknuti su tabui i predrasude o djeci malodobnim prijestupnicima, ali i nedovoljna upućenost roditelja u stanje njihove djece i u načine rada sa djecom kod kuće te sve veći broj djece i mladih bez adekvatnog nadzora.

Također, ukazano je na nedovoljan broj zaposlenih stručnih osoba u sferi za malodobne prijestupničke i nedovoljna educiranost profesionalaca za rad sa djecom sa malodobnim prijestupnicima i njihovim obiteljima. Istaknuta je nedovoljna suradnja stručnih kadrova, kao i suradnja sa roditeljima, tj. lokalnom zajednicom.

Poseban uzrok otežanoj situaciji u oblasti prestupništva i društveno nepoželjnih ponašanja kod djece i mladih viđen je u ne pružanju dovoljne financijske pomoći u oblasti prevencije i nedovoljno angažiranoj lokalnoj zajednici na stvaranju sigurnog okruženja za djecu i mlade. Analiza je ukazala na inertnost vladinih i nevladinih organizacija u rješavanju problema djece malodobnih prijestupnika. Ukazano je na nedostatak institucija za preventivno djelovanje po pitanju djece u riziku od/u sukobu sa zakonom Savjetovališta za djecu i obitelj, kao i Prihvatilišta za rad i prihvat malodobnika.

- **Preventivni rad sa djecom i obiteljima**

U općini Stolac se ne provodi dovoljan broj preventivnih programa i aktivnosti usmjerenih na: umanjeње socio-patoloških pojava u društvu, provođenje usluge rane detekcije djece ometene u razvoju, na aktivnosti unapređenja usluga ranog rasta i razvoja djece, kao i jačanja uloge obitelji u društvu. Mali broj programa uzrokovan je nedovoljnim kapacitetima (ljudskim i materijalnim) u zajednici, nedovoljno razvijenim nevladinim sektorom te slabom među-sektoralnom saradnjom javnih institucija i organizacija.

Socio-ekonomska situacija dodatno otežava situaciju jer svakodnevni egzistencijskih problemi ili ambicioznost kod roditelja dovodi do otuđenja u obitelji, zbog čega dolazi do

¹⁸ Općinski upravni odbor Projekta UNICEF/IBHI

pojave umanjenog roditeljskog nadzora nad djetetom. Sve veći broj djece i mladih svoje slobodno vrijeme provodi na neadekvatan način, bez posebnog plana i što najčešće rezultira njihovim prisustvom u kafićima gdje mogu bez kontrole odraslih da koriste opojna sredstva (alkohol, duhan, droga), ili na ulici što utiče na pojavu društveno neprihvatljivog ponašanja (agresivnost, delikvencija i dr.). Nedovoljan broj raspoloživih sadržaja kao različite programske aktivnosti Centra za mlade kao vid provođenja slobodnog vremena, te umanjen interes ili nemogućnost uključivanja u neke športske aktivnosti i dr. programe zbog materijalne situacije ili udaljenosti od grada, dovodi do povećanja stupanja izloženosti ovih pojava kod djece i mladih u lokalnoj zajednici.

Nedovoljni sadržaji za kvalitetno provođenje slobodnog vremena, kao i nedovoljni materijalni i ljudski kapaciteti u institucijama i organizacijama, onemogućavaju kvalitetan rad sa djecom i obitelji ne samo po pitanju prevencije socio-patoloških pojava već i po pitanju ranog rasta i razvoja djeteta. Provedena analiza je ukazala na nedovoljnu finansijsku pomoć u oblasti prevencije, te nebriga vlada županije i države za stanje u oblasti prevencije koja se ogleda u neadekvatnoj politici za provođenje preventivnih programa.

Određeni broj roditelja nije dovoljno informiran u vezi posljedica korištenja opojnih sredstava ili boravka u kafićima bez kontrole i nadzora. Roditelji nisu dovoljno informirani neadekvatna je materijalna potpora obitelji u zajednici. Analiza uzroka je ukazala na nedovoljan angažman udruga građana koji bi organizirale promotivne kampanje radi informiranja o rizicima, nedovoljnu među-sektoralnu saradnju javnih institucija i nevladinih organizacija, te nedovoljan angažman športskih organizacija na promoviranju masovnog bavljenja športom. U lokalnoj zajednici je nedovoljno afirmiranje zdravih stilova života preko medija.

2.3 Analiza osnovnih problema

U skladu sa HRBAP metodologijom, Općinski upravni odbor Projekta „Jačanje sustava socijalne skrbi i inkluzije (SPIS) u BiH: Uvođenje referalnog modela socijalne skrbi i inkluzije na općinskoj/opštinskoj razini“, izvršio je analizu konceptualnog okvira i analizu osnovnih uzroka problema čime je omogućen uvid u opće uzroke za postojanje socijalne isključenosti prioritarno utvrđenih grupa djece. Pojedini specifični uzroci problema su izdvojeni za poglavlju 2.2 za svaku pojedinačnu prioritarnu socijalno isključenu grupu djece, dok u nastavku izdvajamo generalne uzroke problema:

- **Neuspjeh sustava:** neadekvatna primjena pozitivnih zakonske regulative; neusuglašenost zakona na svim razinama; ne pružanje dovoljne finansijske pomoći u oblasti dječje skrbi i inkluzije; nebriga vlada županija i države za stanje u oblasti prevencije; neadekvatna politika za provođenje preventivnih programa; neadekvatna tehnička opremljenost službi za pružanje preventivnih usluga; nepostojanje jedinstvene baze podataka kao ni sustava praćenja i izvještavanja; nepostojanje koordinacije i suradnja između službi i stručnjaka iz nevladinog i vladinog sektora; pasivnost roditelja i NVO-a; neadekvatna politika zapošljavanja; nedostatak institucija za podršku roditeljima i djeci; neadekvatno provođenje ili nepostojanje strategija za borbu protiv socio-patoloških pojava; nepostojanje izgrađenog sustava edukacije (stručne osobe, roditelji, djeca, nadležne službe i dr.) ; ne postojanje suradnje između profesionalaca različitih sektora, roditelja i djece; nedostatak znanja i motivacije i svijesti profesionalaca; neadekvatan pristup u radu; nedovoljna finansijska podrška za kvalitetnije djelovanje profesionalaca; neadekvatna tehnička opremljenost institucija; nedovoljno se organizuju promotivne kampanje radi senzibilizacije građana; nepostojanje jedinstvenog sustava praćenja i izvještavanja; nedostatak podrške od strane institucija na lokalnoj razini (javni i privatni sektor); nedovoljna finansijska izdvajanja iz Općinskog proračuna; neodgovarajuća kadrovska struktura zaposlenih u službama (broj i profil); nepostojanje Savjetovališta za roditelje i djecu; nepostojanje mobilnog tima (psiholog, logoped, defektolog); nedovoljna podrška lokalne zajednice; nepostojanje senzibiliziranosti profesionalaca koji donose odluke; neuključivanje mišljenja stručnjaka, nevladinog sektora i roditelja u donošenje odluka; nedovoljan uvid i analiza stvarnog stanja; spori mehanizmi za donošenje odluka; neinformiranost roditelja kako o mogućnosti njihova utjecaja na kreiranje

zakona u ovoj oblasti, tako i u smislu prihvaćanja odgovornosti u donošenju zakona i predlaganja izmjena.

- **Neuspjeh društva:** tradicionalna shvaćanja; ograničenost u informiranju; nekompetentnost i neznanje; tabuiziranje problema u lokalnoj zajednici; zanemarivanje općih interesa kroz materijalna dobra; nepostojanje osobne odgovornosti; nepostojanje promocije o potrebi i značaju uključenja cijele zajednice preventivni rad; nedovoljna pomoć (podrška) roditeljima (informiranje, edukacija putem javnih tribina i sl., tehnička i materijalna pomoć); nedovoljna upućenost roditelja u stanje njihove djece i u načine rada sa djecom kod kuće; nezainteresovanost roditelja za rad u udrugama; nepostojanje Savjetovališta za djecu i roditelje; poremećen sustav društvenih vrijednosti; nedostatak kulturnih zbivanja i vannastavnih aktivnosti

- **Neuspjeh pojedinca:** patrijarhalni odgoj većine pojedinaca; siromaštvo većine pojedinaca; predrasude; poremećen sustav vrijednosti; nepoštivanje prava i stavova djeteta; pasivnost i indiferentnost; stereotipi u zajednici; neupućenost roditelja u rad institucija za predškolsko obrazovanje (programe, zadatke i ciljeve kojim se ostvaruju uvjeti za optimalan rasti razvoj njihove djece); nedostatak znanja i vještina u radu sa djecom; mišljenje da pojedinac sam ne može ništa uraditi; stav da se ne može preventivno djelovati; nedovoljna educiranost i nebriga roditelja za djecu; loš stupanj spremne (nedostatan); nedostatak znanja, svijesti i vještina; nedostatak usavršavanja; nezainteresiranost relevantnih službi i roditelja da utječu na unapređenje sustava; nesposobnost, nezainteresiranost i nemotiviranost; neinformiranost o mogućnostima i modelu prevencije.

Konceptualni okvir i analize uzroka u okviru konceptualnog okvira vidjeti u [Aneksima 2. i 3.](#)

3. PREGLED DOSADAŠNJIH PROJEKTA UNICEF/IBHI S OSVRTOM NA AKCIJSKE PLANOVE RAZVOJA DJEČJE SKRBI U 14 OPĆINA

3.1. Rezultati i naučene lekcije

Uz podršku i suradnju sa UNICEF-om, IBHI od 2003. godine do sada realizira projekte sa ciljem promoviranja djelotvorne i efikasne politike dječje skrbi na svim nivoima a koja doprinosi redukciji siromaštva, nejednakosti i socijalne isključenosti, te uspostavi sigurne sredine za svu djecu u BiH.

Realizacija UNICEF/IBHI projektnih aktivnosti je zasnovana na HRBAP metodologiji (Human Rights Based Approach Programming), tj. programiranje zasnovano na poštivanju ljudskih prava. Uvođenjem ove metodologije, napravljen je značajan utjecaj na povećanje osvješćenosti i senzibiliziranosti pojedinaca, grupa i lokalnih zajednica po pitanju prava djeteta i ostvarivanja istih.

S ciljem uvođenja i razvoja mješovitog, među-sektoralnog, pristupa, u ciljanim općinama projekta, uspostavljeni su Općinski upravni odbori sa ciljem jačanja općinskog menadžmenta politike dječje skrbi. To su među-sektoralna tijela odgovorna za sveobuhvatno planiranje i implementaciju Akcijskih planova razvoja dječje skrbi i Akcijskih planova razvoja mehanizma monitoringa upisa djece u osnovne škole u ciljanim lokalnim zajednicama Projekta.

U šest ciljanih općina, Općinski upravni odbori su prerasli u općinska Povjerenstva za unaprjeđenje dječje skrbi: Bugojno, Goražde, Gradiška, Istočna Ilidža, Kakanj, Teslić.

Lokalni dvogodišnji Akcijski planovi razvoja dječje skrbi, tj. socijalnog uključivanja u sustav dječje skrbi, zasnovani su na promociji i primjeni mješovitog¹⁹ sustava dječje skrbi, gender²⁰ pristupu, kao i pristupu okrenutom klijentu. Akcijski planovi su u svih četrnaest (14) općina usvojeni od strane Općinskih vijeća/Skupština opština i predstavljaju lokalnu strategiju za razvoj dječje skrbi.

Implementacija Akcijskih planova razvoja mehanizma monitoringa upisa u osnovne škole omogućili su jačanje informacionog sustava u općinama kroz uspostavu baze podataka

¹⁹ Pristup zasnovan na među-sektoralnosti i multidisciplinarnosti.

²⁰ Pristup zasnovana na jednakosti i ravnopravnosti spolova

o djeci, kao i kvalitetnije praćenje upisa djece u osnovne škole i realizacije osnovnog prava djeteta – prava na obrazovanje.

U okviru UNICEF/IBHI projekta, u komponenti 'razvoj politika', omogućen je rad entitetskih Grupa za razvoj politika dječje skrbi (CCPAG) usmjerenih na razvoj i unapređenje politika dječje skrbi. Također je objavljen je i određen broj publikacija usmjerenih na unapređenje politika na unapređenju socijalne inkluzije u sustavu dječje skrbi u BiH.

4. SUSTAV DJEČJE SKRBI U OPĆINI STOLAC

4.1. Mapiranje sustava dječje skrbi

Sustav dječje skrbi u BiH uključuje više sektora djelovanja društva u cilju skrbi djeteta u BiH: socijalni, obrazovni, zdravstveni, pravosuđe i policija, kao i nevladin i privatni sektor, mediji i obitelj. Institucije i organizacije aktivne u sustavu dječje skrbi, u skladu sa relevantnim razinama odgovornosti, djeluju i pružaju usluge u skladu sa relevantnim zakonodavstvom, mandatima, ovlastima, opisom posla, procedurama izvještavanja i izvorima financiranja.

Državni/ entitetski nivo

Sustav dječje skrbi na državnom razini uključuju djelovanje relevantnih državnih institucija zakonodavne, izvršne i sudske vlasti. Ujedno, radom državnih institucija i ministarstva omogućena je priprema, donošenje zakona i drugih dokumenata koja se tiču unaprjeđenja ostvarivanja dječjih prava kao što su: „Državna strategija za borbu protiv nasilja nad djecom (2007-2010)“, „Strategija protiv malodobničkog prestupništva u BiH“, „Politike u oblasti invalidnosti u BiH“²¹, „Okvirni protokol djelovanja u slučajevima zlostavljanja djece“²² i dr.. Ova ministarstva surađuju sa lokalnim i međunarodnim organizacijama za zaštitu ljudskih prava i sloboda, vrše monitoring i pripremaju izvješće o implementaciji međunarodnih konvencija koje je ratificirala Bosna i Hercegovina. U pitanju su: Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice, Ministarstvo civilnih poslova, Ministarstvo sigurnosti i Ministarstvo pravde. U okviru ovih ministarstava djeluju i posebna tijela kao što su: Vijeće za djecu BiH²³, Državne grupe i podgrupa za sprečavanje trgovine djecom i dr. (za više informacija vidjeti Aneks 6).

Vlada Federacije BiH vrši provođenje politike i izvršavanje zakona federalne vlasti kroz rad nadležnih ministarstva iste, čime doprinosi uređivanju dječje skrbi na razini Federacije BiH.

²¹ U svibnju 2008. godine, Vijeće ministara BiH je usvojilo dokument „Politike u oblasti invalidnosti u BiH“ u kojem su, između ostalog, definirani ciljevi i mjere za prevazilaženje stanja u oblasti invalidnosti u BiH. Politika u oblasti invalidnosti je nastala kao proizvod međudržavne suradnje Bosne i Hercegovine i Republike Finske. U procesima podrške Finske Bosni i Hercegovini u socijalnim reformama od 1999. godine ulogu izvršne agencije, agencije za implementaciju i za tehničku asistenciju je imao Neovisni biro za humanitarna pitanja (IBHI).

²² U izradi protokola su učestvovala sljedeće institucije: Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, Ministarstvo rada i socijalne politike FBiH, Ministarstvo zdravstva FBiH, Ministarstvo zdravlja i socijalne skrbi RS, Ministarstvo unutarnjih poslova /Policija FBiH, Ministarstvo unutarnjih poslova / Policija RS, Ministarstvo pravde FBiH, Ministarstvo pravde RS, Ministarstvo obrazovanja i nauke FBiH, Ministarstvo prosvjete i kulture RS, Udruga sudskih vještaka FBiH, Udruga sudskih vještaka RS, Visoko sudbeno i tužiteljsko vijeće BiH, Ombudsman FBiH i Ombudsman RS. Ovaj okvirni protokol je realizovan uz podršku i pomoć Ureda ombudsmana Katalonije i Katalonske agencije za poticanje razvoja.

²³ Vijeće za djecu BiH je uspostavljeno krajem 2002. godine, s ciljem da prati implementaciju Državnog Akcijskog plana za djecu za period 2002-2010 godine. Od svog osnivanja, Vijeće za djecu je djelovalo u pravcu omogućavanja bliskog monitoringa dječjih prava širom zemlje i kreiranja relevantnih politika da bi se prevazišli izazovi s kojima se suočavaju djeca širom Bosne i Hercegovine. Vijeće za djecu je aktivne suradnike pronašlo u državnim vladinim i nevladinim partnerima i međunarodnim organizacijama. Vijeće za djecu je 17.07.2008. uputilo za javnu raspravu dokument „Revidirani Akcijski plan za djecu BiH 2001-2010“;

Ministarstvo za rad i socijalnu politiku FBiH vrši upravne, stručne i druge poslove utvrđeni u zakonima koji se odnose na nadležnosti Federacije BiH u oblastima: socijalne politike, rada i zapošljavanja, kao i mirovinskog i invalidskog osiguranja. Rad Ministarstva je reguliran Zakonom o federalnim ministarstvima i drugim tijelima federalne uprave („Službene novine Federacije BiH” broj 8/95,3/96,9/96 i 48/99).²⁴ Poslovi se odnose na: politiku rada i zapošljavanja; radne odnose i prava iz radnog odnosa; zaštitu na radu; mirovinsko invalidsko osiguranje; međunarodne konvencije u skladu sa Ustavom BiH, ugovori i bilateralni sporazumi iz oblasti zapošljavanja; socijalnu sigurnost i solidarnost, zaštitu civilnih žrtava rata; zaštitu obitelji, usvojenje i starateljstvo; socijalnu skrb i druge poslove utvrđene zakonima iz ovih oblasti. U okviru ministarstva, između ostalih, djeluje i Sektor za socijalnu skrb, zaštitu obitelji i djece, kao i inspeksijska služba koja vrši nadzor nad radom institucija i službi za socijalnu skrb.

Ministarstvo obrazovanja i nauke FBiH vrši upravne, stručne i druge poslove iz nadležnosti Federacije, koji se odnose na predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, pedagoške standarde i normative prostora, opreme i nastavnih sredstva za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje i odgoja, stručno obrazovanje i usavršavanje nastavnog osoblja, udžbeničku literaturu za osnovno i srednje obrazovanje, razvoj i koordiniranje naučnoistraživačkog rada u ovoj oblasti i druge poslove utvrđene zakonom. Ministarstvo djeluje u okviru rada sektora za visoko obrazovanje, nauku, sektor za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, Inspektorat, služba za ekonomsko-financijske i opće poslove. Ministarstvo je osiguralo sredstva za nabavku knjiga za učenike/ce od I-IV razreda za općinu Stolac.

Ministarstvo kulture i športa FBiH vrši upravne, stručne i druge poslove iz nadležnosti Federacije, koji se odnose na: naučnoistraživačku djelatnost u oblasti skrbi i korištenja kulturno-povijesnog naslijeđa; muzejsku, arhivarsku, bibliotekarsku, izdavačku, kazališnu, muzičku, likovnu, filmsku i estradnu djelatnost, djelatnost organizacija i udruga građana u oblasti umjetnosti, kulture, športa i mladih; unapređenje športa i tjelesne kulture, utvrđuje strategiju razvoja u oblasti kulture, športa i mladih i druge poslove utvrđene zakonom.

Ministarstvo zdravstva FBiH vrši upravne, stručne i druge poslove utvrđene zakonom koji se odnose na nadležnosti Federacije u oblasti zdravstva. Ministarstvo djeluje u skladu sa Zakon o zdravstvenoj zaštiti („Službene novine Federacije BiH“, broj 29/97), Zakon o zdravstvenom osiguranju („Službene novine Federacije BiH“, broj 30/97) i drugim relevantnim zakonima.

Ministarstvo unutarnjih poslova FBiH djeluje u skladu sa Zakonom o unutaršnjim poslovima FBiH („Sl. novine FBiH“, br.: 49/05), Zakonom o izmjenama i dopunama zakona o policijskim službenicima FBiH („Sl. novine FBiH“, broj: 27/05, 70/08) i drugim relevantnim zakonima kao i podzakonskim propisima donesenim na osnovu spomenutih zakona. Poslovi ovog ministarstva su između ostalog usmjereni na sprečavanje i otkrivanje kaznenih djela međunarodnog kriminala i terorizma, neovlaštene trgovine drogom i organiziranog kriminala i drugih kaznenih djela iz nadležnosti Federacije, kao i na zaštitu ljudskih prava i građanskih sloboda u oblasti unutarnjih poslova.

Ministarstvo pravde FBiH vrši upravne, stručne i druge poslove utvrđene zakonom koji se odnose na ostvarivanje nadležnosti Federacije BiH u oblasti: pravosudnih institucija i uprave, upravnim nadzorom nad radom pravosudne uprave i federalnih tijela uprave, udruživanje u političke organizacije i udruge građana, uredsko poslovanje, upravnog nadzora i izvršenja kaznenih sankcija.

²⁴ www.fbihvlada.gov.ba

Vlada Hercegovačko neretvanskog županije nosilac je izvršne vlasti u županiji u skladu s Ustavom HNŽ. U skladu sa Ustavom i Zakonom o Vladi HNŽ, Vlada obavlja sve poslove koji se odnose na provedbu zakona, odluka i politike koju je utvrdila Skupština HNŽ. Vlada HNŽ ima četverogodišnji mandat. Vladu čine predsjednik i jedanaest ministara. Ministri odgovaraju premijeru i Skupštini HNŽ. Predsjednik je odgovoran Skupštini HNŽ. Ministri snose krajnju odgovornost za rad svojih ministarstava.

Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne skrbi obavlja upravne i druge stručne poslove koji se odnose na: razvoj, unapređenje i financiranje zdravstvene zaštite, sprječavanje i suzbijanje zaraznih i kroničnih bolesti, promociju i unapređivanje zdravlja okoliša, mentalne i tjelesne rehabilitacije, te institucije kućnog liječenja i njege, promet i uvoz lijekova kao i njihovu kontrolu upotrebe, zaštitu od štetnih djelovanja, pregled namirnica laboratorijskom analizom te promicanje i unapređivanje ishrane, zdravstveno obrazovanje, inspeksijski nadzor u svim oblastima svoje nadležnosti, osiguranje sredstava za izgradnju i opremanje zdravstvenih ustanova, zaključivanje ugovora i sporazuma za humanitarnu aktivnost kako s domaćim tako i inostranim humanitarnim agencijama, donošenje propisa i nadzora te odlučivanje u upravnom postupku po žalbama, koordiniranje rada Ministarstva, pripremanje nacрта zakona i propisa, te obavljanje drugih poslova iz svoje nadležnosti.

Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i športa obavlja upravne i stručne poslove koji se odnose na: ostvarivanje pune suradnje Ministarstva s drugim ministarstvima, kancelarijama, ustanovama i organizacijama u HNŽ i šire, pravodobno sagledavanje, evidentiranje i rješavanje pitanja u oblasti obrazovanja, nauke, kulture i športa, predškolski i osnovni odgoj i obrazovanje, srednje, više i visoko obrazovanje, vođenje registra odgojno-obrazovanih ustanova predškolskog odgoja, osnovnog i srednjeg obrazovanja, praćenje i poboljšanje učeničkog i studentskog standarda, praćenje stanja i poboljšanje obavljanja djelatnosti iz oblasti kulture, praćenje i podržavanje športaša i športskih udruženja od interesa za HNŽ, nadzor nad zakonitim obavljanjem poslova odgojno-obrazovnih ustanova i dr.. Ministarstvo vrši inspeksijski nadzor nad radom odgojno-obrazovnih ustanova, rješavanje u drugom stupnju iz svoje ovlasti, priprema zakona i drugih propisa iz svog djelokruga, obavlja i druge poslove iz svog djelokruga zakona i dr.

Ministarstvo unutarnjih poslova²⁶ obavlja zaštitu života i imovine i provodi Ustav i zakone županija. Ministarstvo neposredno provodi politiku HNŽ, izvršava županijske, federalne i zakone BiH iz svoje nadležnosti i o tome izvještava Skupštinu i Vladu HNŽ; rješava u upravnim postupcima utvrđenim zakonom; prati i usmjerava rad policijskih uprava, naročito u poslovima i zadacima policije, a u složenijim slučajevima po potrebi i neposredno poduzima mjere za sprečavanje i otkrivanje kaznenih djela i dr.; neposredno sudjeluje u obavljanju poslova i zadataka skrbi života i osobne sigurnosti građana, kao i zaštitu objekata i drugih materijalnih dobara u slučaju opće opasnosti ili kada je javni red i mir narušen u većem obimu i dr.. Ministarstvo utvrđuje programe stručnog osposobljavanja i usavršavanja i dr.; stara se o uvođenju i primjeni suvremenih naučnih dostignuća u suzbijanju kriminaliteta i poduzima mjere na suzbijanju i otkrivanju kaznenih djela. Ministarstvo vodi propisane i druge potrebne statističke i operativne evidencije i stara se o vođenju tih evidencija u policijskim upravama te dostavlja Federalnom ministarstvu operativne podatke i izvješće i dr.. Ministarstvo surađuje i dostavlja Uredu za pritužbe javnosti u MUP, uz nadzor od strane nadzorne povjerenstva. Ministarstvo uspostavlja programe koji će favorizirati aktivno sudjelovanje građana u sprečavanju kriminala i dr.

Ministarstvo pravosuđa, uprave i lokalne samouprave obavlja upravne i druge stručne poslove koji se odnose na: organiziranje, kadrove, uvjete za rad sudova, tužiteljstva, pravobraniteljstva i službi pravne pomoći u skladu sa Zakonom; kazneno-popravne ustanove u skladu sa zakonom; nadzor nad obavljanjem poslova pravosudne uprave, županijskih pravosudnih institucija i poslova organa županijske uprave; prati izvršenje kaznenih i

²⁵ Izvor podataka: www.vlada-hnz-k.ba

²⁶ Zakon o unutarnjim poslovima HNŽ

prekršajnih sankcija i dr. u skladu sa zakonom. Ministarstvo obavlja poslove udruživanja građana u udruge iz nadležnosti HNŽ, te vrši inspekcijski nadzor nad radom županijskih, općinskih i gradskih tijela uprave o ostvarivanju sustava državne uprave, provođenja propisa o općem upravnom postupku i dr.. Ministarstvo vrši stručno obrazovanje i usavršavanje radnika u organima uprave i drugim tijelima HNŽ i jedinica lokalne samouprave; rješava u drugom stupnju iz svoje nadležnosti; priprema nacрте zakona i drugih propisa iz svoje nadležnosti; prati stanje, priprema i predlaže mjere za unaprjeđenje lokalne samouprave; obavlja i druge poslove iz svoje oblasti u skladu sa zakonom, koji ne spadaju u djelokrug nadležnosti drugog ministarstva odnosno drugog organa državne uprave.

Pedagoški zavod Mostar²⁷ obavlja sljedeće poslove: pruža stručnu pomoć vrtićima i školama, vrši stručno-pedagoški nadzor, predlaže nastavne planove i programe i prati njihovu primjenu, prati i vrednuje rezultate rada škola, nastavnika i učenika, organizira različite oblike stručnog usavršavanja nastavnika i suradnika, pruža stručnu pomoć nastavnicima pripravnicima, organizira takmičenja učenika, podržava programe rada sa nadarenim učenicima, snažno podržava inkluzivno obrazovanje, predlaže i podržava uvođenje inovacija u odgojno-obrazovni rad, prati izvođenje eksperimentalne nastave, izgrađuje i provodi projekte za unaprjeđenje nastavne prakse, provodi istraživanje u oblastima obrazovanja i dr..

Zavod za školstvo Mostar²⁸ kao posebna upravna organizacija obavlja stručno-pedagoške, upravne i druge poslove u odgojno-obrazovnim ustanovama koje rade po hrvatskom nastavnom planu i programu u oblasti predškolskog odgoja i naobrazbe, osnovnog, srednjeg i specijalnog školstva, a koje se odnosi na: izradu prijedloga nastavnih planova i programa za predškolsko, specijalno, osnovno i srednje obrazovanje; praćenje primjene propisanih nastavnih planova i programa, udžbenika i priručnika, pedagoških standarda i normativa u praksi i predlaganje izmjena i dopuna istih, ostvarivanje stručno-pedagoškog nadzora u izvođenju nastave i drugih oblika organiziranog rada prosvjetnih djelatnika, stručnih suradnika i ravnatelja ustanova, donošenje metodologije izrade i realizacije godišnjih programa rada odgojno-obrazovnih ustanova, izradu prijedloga popisa udžbenika za opće i strukovne škole, izrada stručnih naputaka za rad i neposrednu stručnu pomoć odgojno-obrazovnim ustanovama i prosvjetnim djelatnicima, skrb i pomoć pri uvođenju odgojitelja, nastavnika i stručnih suradnika u odgojno-obrazovni proces, izrada prijedloga programa stručnog usavršavanja prosvjetnih djelatnika i stručnih suradnika odgojno-obrazovnih ustanova, donošenje programa stručnog usavršavanja djelatnika i stručnih suradnika Zavoda, stvaranje baze podataka u cilju evaluacije obrazovnog procesa, aktivno sudjelovanje u reformi općeg i strukovnog odgoja i obrazovanja, izdavanje stručnih časopisa i publikacija, izrada prijedloga provedbenih propisa iz djelokruga nadležnosti Zavoda, obavljanje stručnih i dopunsko pedagoško-psiholoških ispita sukladno odredbama pravilnika županijskih ministarstava prosvjete, znanosti, kulture i športa, izrada izvješća, analiza i drugih stručnih poslova za potrebe Ministarstva prosvjete, znanosti, kulture i športa HNŽ.

Vidjeti informaciju o mapiranju nosioca dužnosti/mandata na državnom/entitetskom/županijskom nivou u [Aneksu 6](#)

Općinski nivo

❖ Općina Stolac

Općina Stolac je teritorijalna jedinica u kojoj građani ostvaruju lokalnu samoupravu u poslovima utvrđenim Ustavom, Zakonom i Statutom Općine Stolac. Općina vrši sljedeće poslove: poduzima sve potrebne mjere u cilju osiguranja skrbi prava i sloboda u navedenim II A, 1-7 Ustava FBiH; donosi programe razvoja djelatnosti od značaja za funkcioniranje općine; donosi budžet i usvaja Završni račun; osigurava lokalne potrebe stanovništva u

²⁷ www.skola.ba

²⁸ Pravilnik o unutarnjem ustroju načinu rada i sustavizaciji radnih mjesta ovog Zavoda. Pravilnik preuzet sa www.zavod-skolstvo.ba

oblasti brige za djecu, obrazovanje i odgoj, javnom zdravlju (ambulante, domovi zdravlja i sl.), zdravstvenoj skrbi životinja i bilja, socijalnoj skrbi, kulturi, tjelesnoj kulturi i športu sukladno zakonu i dr.

Poslovi iz samoupravnog djelokruga općine obavljaju se u unutarnjim organizacionim jedinicama u skladu sa Pravilnikom o unutarnjoj organizaciji koji donosi Načelnik Općine. Općinski Načelnik je odgovoran Općinskom vijeću za provođenje poslova lokalne samouprave a ovlaštenim tijelima županije, odnosno federacije za provođenje poslova prenijetih u djelokrug tijela općine. Općinsko vijeće u okviru svog samoupravnog djelokruga donosi odluke, rješenja, zaključke i druge akte. Nadzor nad zakonitošću rada općinskih organa uprave obavljaju nadležni organi Federacije, odnosno HNŽ.

Monitoring se provodi i unutar službi općinske administracije a u skladu sa definiranim obavezama i odgovornostima svih službenika/ca. U općini Stolac ne postoji jedinstvena baza podataka iz sfere dječje skrbi.

Općinske službe koje djeluju u sferi dječje skrbi posjeduju podatke koji su sastavni dio izvješća koje podnose relevantne institucije ili nevladine organizacije.

Matični ured ne posjeduje sveobuhvatnu informaciju o djeci koja žive na području općine Stolac jer se porođajni odjeli nalaze u drugim gradovima. Općinske službe koriste postojeće podatke za pripremanje planova/programa kao i u svrhu različitih analiza. Općina Stolac finansira djelovanje nadležnih službi, CSR i Vrtića. Općina izdvaja transfere za udruge, stipendije, prijevoz učenika/ca i dr.

❖ Socijalni sektor

Centar za socijalni rad

J.U Centar za socijalni rad je javna ustanova čiji je osnivač Općina Stolac a mandat ove ustanove je osiguranje usluga socijalne/dječje skrbi. Ova ustanova djeluje u skladu sa Zakonom o socijalnoj skrbi HNŽ (Sl. novine HNŽ, br.3/05) kojim se bliže uređuju: socijalna skrb građana i njihovih obitelji; iznosi novčanih i drugih davanja, uvjeti i postupak sticanja prava iz socijalne skrbi i korisnici prava na socijalnu skrb; osnivanje i upravljanje i rad ustanova socijalne skrbi i postupak osnivanja udruženja sa invaliditetom; postupak za ostvarivanje prava iz socijalne skrbi i finansiranje, nadzor, kaznene odredbe i dr. pitanja od značaja za ostvarivanje prava iz socijalne skrbi. CSR od nadležnog Ministarstva redovno dobiva informacije o zakonodavstvu, propisima i dr. regulativama potrebnim za njihov rad. CSR ne provodi programe usvojenja.

CSR također djeluje u skladu i sa drugim relevantnim zakonima: Obiteljskim zakonom, Zakonom o skrbi od nasilja u obitelji, Kaznenim zakonom, odredbe koja se odnosi na malodobne počinitelje kaznenih djela, Zakonom o kaznenom postupku, Zakon o vanparničnom postupku FBiH, Zakon o raseljenim osobama i izbjeglicama FBiH i dr.. Postupak za ostvarivanje prava građana, CSR vodi po odredbama Zakona o općem upravnom postupku, te obavlja poslove predviđene Zakonom o socijalnoj skrbi u čl. 60 istog²⁹.

Zbog neadekvatnog prostora za rad, u Centru ne djeluju: Prihvatilište, dijagnostičko-promatrački centar i Savjetovalište za predbračne, bračne i obiteljske odnose inače predviđeni u okviru relevantnog zakona. Također, CSR ne raspolaže posebnom bazom podataka o djeci

²⁹ Prema Zakonu o socijalnoj skrbi HNŽ, Centar obavlja sljedeće poslove: prati, proučava probleme i način njihovog rješavanja iz oblasti socijalne skrbi, objedinjava rad službi, podstiče i organizira aktivnosti od preventivnog značaja od oblasti socijalne skrbi; primjenjuje i provodi oblike socijalne skrbi; neposredno pruža usluge socijalnog rada; rješava u prvom stupnju zahtjeve za ostvarivanje prava u okviru nadležnosti; obavlja poslove obiteljske skrbi, skrbi o odgojno zanemarenoj djeci, te sudjeluje u izvršavanju odgojnih mjera i mjera zaštitnog nadzora; obavlja savjetodavni rad; surađuje sa građanima, MZ, državnim organima i ustanovama, pravnim osobama, udrugama građana, pravosudnim organima, policijskim upravama i dr.; vodi propisanu evidenciju i prikuplja podatke o korisnicima socijalne skrbi, o primijenjenim oblicima socijalne skrbi i utrošenim materijalnim sredstvima; unosi i ažurira podatke u informacioni sustav, dostavlja podatke Ministarstvu, organizira savjetovališta za predbračne, bračne i obiteljske odnose i savjetovalište za mlade, obavlja i druge poslove utvrđene Zakonom i aktima Centra.

korisnicima socijalne dječje skrbi. U CSR ne postoji referat dječje skrbi već se podrazumijeva u okviru referata socijalnog radnika.

Finansiranje djelovanja CSR se izdvaja sa općinskog nivoa za plaće i materijalne troškove, dok se iz federalnog i županijskog proračuna izdvajaju sredstva za ostvarivanje prava korisnika socijalne skrbi. Općina Stolac izdvaja dodatna sredstva za jednokratne novčane pomoći građanima. Novčana jednokratna pomoć od 400,00 KM za opremu novorođenoga djeteta je uvedena odlukom Vlade HNŽ-K, kao poticajna mjera.

Prema relevantnom Zakonu o socijalnoj skrbi, korisnici socijalne dječje skrbi su:

- Djeca bez roditeljskog staranja,
- Odgojno zanemarena djeca,
- Odgojno zapuštena djeca,
- Djeca čiji je razvoj ometen obiteljskim prilikama,
- Osobe sa invaliditetom i osobe ometene u psiho-fizičkom razvoju,
- Osobe i obitelji u stanju socijalne potrebe, kojima je uslijed posebnih okolnosti potreban odgovarajući oblik socijalne skrbi.

Jedinstvena baza podataka djece korisnika socijalne skrbi ne postoji na lokalnom i županijskom razini. U funkciji je SOTAC baza podataka koja posjeduje podatke o osobama sa invaliditetom, korisnicima socijalne skrbi. Evidencija o djeci korisnicima određenih prava socijalne skrbi postoji u vidu spiskova i datoteka i u okviru izvješća. Podaci se prikupljaju iz različitih službi, institucija, suda i građana. CSR koristi arhivirane i raspoložive podatke o djeci korisnicima socijalne skrbi u svrhu planiranja i realizacije svakodnevnih aktivnosti, kao i za pripremu izvješća prema nadležnom ministarstvu HNŽ i Općinskom vijeću. Podaci ukazuju na status i broj korisnika socijalne skrbi. U okviru posebno usmjerenog projekta „Vrijeme za dijete“³⁰ bit će uspostavljene baze podataka za djecu sa psiho-fizičkim oštećenjima u razvoju i baza za dr. djecu, korisnike/ce socijalne skrbi.

Centar koristi usluge županijske Povjerenstva za ocjenjivanje i razvrstavanje djece ometene u psiho-fizičkom razvoju.

CSR je djelimično tehnički opremljen jer je donirana oprema često van funkcije. CSR se kroz svakodnevni rad suočava sa problemom neadekvatnog vozila što opterećuje djelovanje ove ustanove, naročito sa aspekta terenskog rada. Terenski rad se obavlja uz podršku Općine Stolac, tj. uz korištenje njihovog vozila. Ovaj vid socijalnog rada se obavlja kontinuirano, svaki mjesec, zbog uspostave brojnih anamneza i omogućavanja socijalne pomoći.

Prema podacima CSR, prioritetne potrebe istog se odnose na: opremanje ove ustanove i profesionalni razvoj, unaprjeđenje usluga, suradnju sa klijentima, suradnju u zajednici, također.

U okviru SPIS projekta, UNICEF je obezbjedio grant u iznosu od 9.200,00 KM za opremanje Centra za socijalni rad. Opremanje će se izvršiti tokom siječnja 2010. godine a IBHI je omogućio podršku u pripremnom procesu.

CSR ne provodi posebne programe sa fokusom na obitelji djece. Obzirom da u ovoj općini nije uspostavljen mobilni tim, CSR ne sudjeluje u aktivnostima po pitanju inkluzivne nastave.

Ova ustanova surađuje vrlo često sa Policijom, dok je sa školama, zdravstvenim institucijama, medijima i nvo, suradnja povremena. Ova suradnja omogućava razmjenu podataka zbog rješavanja određene problematike.

Monitoring djelovanja ove ustanove se vrši putem brifinga, inspekcijski nadzor ministarstva, stručni tim i od strane Općinskog Vijeća i Načelnika Općine.

U okviru UNICEF/IBHI projekta, a u skladu sa odlukom Općinskog upravnog odbora Projekta u Stocu, pokrenut je **posebno usmjereni projekt „Vrijeme za dijete“**, koji realizuje Centar za socijalni rad Stolac u partnerstvu sa: Općinom Stolac, Dječjim vrtićem Stolac, tri osnovne škole, Srednjom školom Stolac, Domom zdravlja, Policijskom stanicom i UG Srba povratnika. Predviđeno je da se projekt realizira u periodu od 01.12.2009.-

³⁰ Nosilac projekta „Centar za socijalni rad“ Stolac uz podršku partnerskih institucija i organizacija iz lokane zajednice: Općina Stolac, Dječji vrtić, škole, Dom zdravlja, Policija, UG Srba povratnika.

31.03.2010. godine a ukupan proračun projekta je 16.270,00 KM. Cilj projekta je da se poveća znanje o preventivnom radu sa djecom i obiteljima uz primjenu multidisciplinarnog, među-sektoralnog i pristupa okrenutog klijentu u lokalnoj zajednici. Predviđeno je da se postignu sljedeći rezultati: uspostave jedinstvene baze podataka o djeci korisnicima socijalne skrbi, tj. socijalno isključenim grupama djece u zajednici; poveća stupanj svijesti roditelja i profesionalaca o značaju usluga preventivnog djelovanja baziranog na međusektoralnosti i multidisciplinarnosti i oformi udruga roditelja i prijatelja djece sa posebnim potrebama općine Stolac.

Dom za socijalno i zdravstveno zbrinjavanje osoba s invaliditetom

U općini Stolac je u toku uspostava rada **Doma za socijalno i zdravstveno zbrinjavanje osoba s invaliditetom** uz podršku Vlade Španjolske i Vlade HNŽ. Vlada HNŽ je samo u 2008. godini u Proračunu osigurala oko 500,000 KM. Inače, do sada je u izgradnju ovog vrlo značajnog objekta uloženo oko 2.900.000 KM, a na temelju potpisanog memoranduma o razumijevanju Vlada Kraljevine Španjolske uložiti će oko 900.000 KM. Centar će moći primiti oko 210 štićenika koji su sada smješteni u slične centre u drugim županijama Federacije, a za čiji smještaj se iz Proračuna HNŽ će se izdvajati velika sredstva. Osim štićenika iz HNŽ, Centar će primiti i jedan broj osoba iz drugih područja čiji smještaj će financirati nadležna tijela iz mjesta iz kojih dolaze. U Centru je također planirano zapošljavanje oko 60 ljudi s područja HNŽ, a posebno stolačke općine.³¹

❖ Obrazovne ustanove

• Dječji vrtić

U općini Stolac djeluje J.U. Dječji vrtić „Stolac“ uz finansijsku podršku iz proračuna Općine Stolac, kao i uz sufinanciranje od strane roditelja. Vrtić djeluje u skladu sa Zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju HNŽ (Sl. novine HNŽ, br. 5/00). Osnovna djelatnost je briga i odgoj i obrazovanje djece predškolskog uzrasta i djece sa posebnim potrebama od 1-6 godina života, kao i edukacija djelatnika i sustavno praćenje razvoja djece.

Kapacitet ove ustanove je 70 djece. U okviru Vrtića se pružaju usluge za 46³²-oro djece uključujući i jedno (1) dijete sa posebnim potrebama. Djeci se pružaju usluge u tri dobne skupine: jaslice, srednja i starija dob.

Ova ustanova ne posjeduje el. bazu podataka o djeci korisnicima, već posjeduje upisne liste koje popunjavaju roditelji. Također, ne raspolažu podacima o broju djeci koja ne pohađaju ili nemaju pristup predškolskom obrazovanju.

Prema prikupljenim podacima, prioritarna potreba Dječjeg vrtića je profesionalni razvoj i uključivanje logopeda u rad sa djecom.

Monitoring djelovanja se vrši kroz Odgajateljsko vijeće i Upravno vijeće. Ova ustanova ima obavezu izvještavanja prema nadležnom županijskom ministarstvu i Općinskom vijeću.

• Osnovno obrazovanje

U općini Stolac djeluju sljedeće osnovne škole: OŠ Stolac, Prva OŠ Stolac i OŠ Crnići. Ove škole prate dva nastavna plana i programa. Škole djeluju u skladu sa Zakonom o osnovnom obrazovanju HNŽ (Sl. novine HNŽ, br.5/00,4/04 i 5/04) i u skladu sa zahtjevima Pedagoškog zavoda i Zavoda za školstvo Mostar.

U školama se provodi inkluzivna nastava. Škole imaju poseban program za djecu sa posebnim potrebama. Usluge devetogodišnjeg obrazovanja su osigurane u okviru bosanskog programa na HNŽ. Početkom školske 2009./2010. je uvedeno devetogodišnje obrazovanje i u škole koje djeluju po hrvatskom programu.

³¹ www.vlada-hnz-k.ba

³² Izvor podataka: Procjena situacije u sferi dječje skrbi u općini Stolac, srpanj 2009.

Pored redovne nastave obavlja se i dodatna/ dopunska nastava a posebna pozornost se poklanja vannastavnim aktivnostima.

Prema podacima iz srpnja 2009. godine, školsku 2008./2009. godinu je pohađalo ukupno 1.292 učenika/ca od čega je 7 učenika/ca sa posebnim potrebama i 138 nadarenih učenika/ca. U vannastavne aktivnosti je bilo uključeno 522 učenika/ce.

U OS „Stolac“ djeluje mobilni tim za inkluzivnu nastavu u sastavu postavljenom od nadležnog ministarstva: logoped, pedagog i psiholog. Škole „Prva OS Stolac“ i OS „Stolac“ provode predškolske programe, tj. malu školu. U OS „Crnići“ nema salu za tjelesno, već samo igralište i nema adekvatne pristupe za djecu sa posebnim potrebama. U školama djeluju djeluje Vijeća učenika i Vijeća roditelja.

Škole imaju elektronsku bazu podataka o učenicima/cama jer su uključene u EMIS sustav. Emis baza podataka je uspostavljena sa ciljem praćenje uspjeha učenika/ca, broja učenika i dr. kao osnove za planiranje i poboljšanje rada i uvjeta rada. Škole vode evidenciju o broju i uspjehu učenika/ca, vannastavnim aktivnostima i dr. relevantnim informacijama i podacima o učenicima/cama i nastavnicima/cama u svrhu praćenja uspješnosti rada i izvještavanja. Podaci vrtića i škola koriste se u svrhu izvještavanja prema općini i Ministarstvu znanosti, prosvjete kulture i športa.

Škole nemaju organizirano produženo dnevno zbrinjavanje niti besplatne obroke. Sanitarne prostorije koje koriste učenici/ce po bosanskom planu i programu nisu adekvatne za upotrebu. Škole imaju biblioteke. Prema Procjeni situacije u sferi dječje skrbi u općini Stolac iz jula 2009. godine, u svim školama je istaknuto da nemaju adekvatnu opremu, tj. nastavna učila, laboratorije i dr.. Iskazana je potreba za dodatnim edukacijama za temu rada sa djecom sa posebnim potrebama, kao i trening o konceptu „škole prijatelji djece“.

Za učenike/ce osnovnog školovanja koja stanuju u udaljenim područjima osiguran je besplatan prijevoz.

Škole imaju obavezu izvještavanja prema: nadležnom ministarstvu, po potrebi prema Općini Stolac. Interni monitoring i evaluacija rada vrši se kroz hijerarhijsko izvještavanje u skladu sa organizacijom poslova, a u školama kroz nastavnička vijeća, školskih odbora i praćenje od strane pedagoga (osnovno obrazovanje). Monitoring se vrši i od županijskih inspekcijских službi.

• Srednje obrazovanje

Po pitanju srednjeg obrazovanja, u ovoj općini djeluje Srednja škola Stolac. U pitanju je škola koja djeluje u dvije smjene i prati se dva nastavna plana i programa (bosanski i hrvatski). Osim Opće gimnazije kao osnovnog smjera obrazovanja škole, zastupljeni su i sljedeći stručni smjerovi zanimanja: ekonomski, konobar, kuhar, automehaničar, instalater grijanja i klimatizacije.

Škole djeluju u skladu sa Zakonom o srednjem obrazovanju HNŽ (Sl. novine HNŽ, br. 8/2000) i u skladu sa zahtjevima Pedagoškog zavoda i Zavoda za školstvo Mostar. Programi ne posjeduju el. bazu podataka o učenicima/cama koji prate hrvatski ili bosanski NPP. Škole vode evidenciju o broju i uspjehu učenika/ca, vannastavnim aktivnostima i dr. relevantnim informacijama i podacima o učenicima i nastavnicima u svrhu praćenja uspješnosti rada i izvještavanja. Podaci se koriste za pripremu izvješća prema nadležnom ministarstvu i prema potrebi prema Općini Stolac.

U okviru školske 2008/2009. godine ovu školu je pohađalo od I-IV razreda ukupno 352 učenika/ca od čega 2 učenika/ce sa posebnim potrebama, 25 nadarenih učenika/ca a u vannastavne aktivnosti je bilo uključeno 58 učenika/ca.

Programi nemaju posebne nastavne programe za učenike/ce sa posebnim potrebama i nastavni kadar nije obučen za rad sa ovom djecom. Ovo ukazuje da je neophodan trening po pitanju rada sa djecom sa posebnim potrebama.

U školi djeluju Vijeća učenika Programi nemaju organiziran produženi boravak. Škola ima biblioteku, dvoranu za tjelesni odgoj koja je devlastirana i u njoj se jako teško održavaju različite vannastavne aktivnosti. Škola nema prilagođene pristupe za osobe sa invaliditetom i nije opremljena adekvatnim nastavnim učilima. Škola ne osigurava besplatne obroke za učenike/ce.

Škola je ukazala da su im prioritetne potrebe: opremanje, unapređenje statusa djeteta, unapređenje suradnje sa roditeljima i zajednicom, profesionalni razvoj i povećano znanje o novim metodama.

U ožujku 2009. godine, u Srednjoj školi u Stocu je otvorena zajednička učionica za oba nastavna plana i programa u svrhu obavljanja vannastavnih aktivnosti i pokretanja zajedničkih projekta učenika/ca koji pohađaju nastavu po dva različita programa. Projekt je podržan od strane Vlade Norveške.

Interni monitoring i evaluacija rada vrši se kroz hijerarhijsko izvještavanje u skladu sa organizacijom poslova, a u školama kroz nastavnička vijeća, školskih odbora i praćenje od strane pedagoga (osnovno obrazovanje). Monitoring se vrši i od županijskih inspeksijskih službi.

❖ Zdravstveni sektor

Primarna zdravstvena zaštita se u općini Stolac ostvaruje putem Doma zdravlja Stolac i Uzinovići. Centar za mentalno zdravlje ne postoji u općini Stolac.

Dom zdravlja Stolac djeluje u skladu sa Zakonom o zdravstvenoj zaštiti FBiH (Sl. novine FBiH, br. 29/97) i Zakonom o zdravstvenom osiguranju FBiH (Sl. novine FBiH, br. 30/97, 7/02, 72/08) i dr. relevantnim zakonima u ovoj oblasti.

U Domu zdravlja Stolac djeluje Odjel za fizikalnu terapiju i rehabilitaciju u kojem se pružaju usluge za sve kategorije stanovništva, također i djeci.

Dom zdravlja Stolac djeluje u prostorijama zgrade Doma zdravlja Stolac i u istom se pružaju usluge primarne zdravstvene zaštite kroz slijedeće odjele: odjel obiteljske-opće medicine s kućnim liječenjem i patronažom, odjel hitne medicinske pomoći, odjel zdravstvene zaštite žena, dojenčadi i male djece, odjel školske medicine, odjel zubozdravstvene zaštite, odjel higijensko-epidemiološke zaštite, odjel medicine rada, odjel medicinsko-biohemijskog laboratorija, odjel RTG dijagnostike, odjel fizikalne terapije i rehabilitacije i odjel za pravne i ekonomske poslove.

U okviru Doma zdravlja ne postoji porodijsko odjeljenje, ali djeluje patonažna služba koju čine medicinska sestra i vozač. Ustanova raspolaže sa vozilom za terenski rad, kao i prilagođenim pristupima za osobe sa invaliditetom.

Dom zdravlja djeluje u okviru sljedećih područnih ambulanti: Crnići i Hodovo. U procesu je uspostava i treće područne ambulante Aladinići.

Pedijatrijska služba pruža usluge primarne zdravstvene zaštite za djecu i mlade uzrasta od 0 – 27 godina o čemu se vodi evidencija kroz zdravstvene kartone djece jer ne raspolažu elektronskom bazom podataka o djeci korisnicima. Posebno se vodi evidencija kartona koji sadrže informacije o izvršenim cijepljenjima sukladno kalendaru cijepljenja koje propisuje Federalno ministarstvo zdravstva. Pedijatrijska služba je opremljena u skladu sa principom 'prijatelji djece' i raspolaže sa opremom za hlađenje (za transport i čuvanje medikamenata). Prostorije ove službe fizički su odvojene od drugih u Doma zdravlja Stolac.

Sa 1.06.2009. godine, pruženo je 1.060 zdravstvenih usluga za djecu predškolskog uzrasta, 2.427 usluga za djecu školskog uzrasta, usluge za 17 djece sa posebnim potrebama, koji se ovisno o potrebama upućuju u KB Mostar i Dom zdravlja Mostar u kojima imaju službe za psihofiziološke i govorne poteškoće, Također je registrirano i cijepljenje 25 djece koje pripadaju manjinskim grupama, tj. djeci iz romskih obitelji.

Pored svakodnevnih pregleda organiziraju se i sustavni pregledi školske djece, djece u vrtićima i mladih športaša.

U 2008. godini započeta je registracija pacijenata, slobodnog odabira liječnika obiteljske medicine, ali zbog još neutvrđenog načina finansiranja timova ova reforma je još u toku. Svi liječnici koji nemaju specijalizaciju iz obiteljske medicine i sve medicinske sestre završili su obuku (PAT program) iz obiteljske medicine kontinuirano se educiraju kroz tečajeve iz navedene oblasti.

Naglašene su sljedeće prioritetne potrebe za kvalitetnije usluge ove ustanove: opremanje, treninzi/profesionalni razvoj, te unapređenje suradnje na lokalnom razini i šire.

Dom zdravlja Uzinović nema formirane odjele, ali po potrebi pruža pacijentima usluge iz okvira odjela: odjel obiteljske-opće medicine s kućnim liječenjem i patronažom,

odjel hitne medicinske pomoći, odjel zdravstvene zaštite žena, dojenčadi i male djece, odjel školske medicine, odjel zubo-zdravstvene zaštite. U okviru Doma zdravlja ne postoji porodijsko odjeljenje, ali djeluje patronažna služba koju čine medicinska sestra i vozač. Ustanova raspolaže sa vozilom za terenski rad.

Ova zdravstvena ustanova nema prilagođene pristupe za osobe sa invaliditetom. Dom zdravlja nema područnih ambulanti. Dom zdravlja pruža usluge primarne zdravstvene zaštite za djecu i mlade uzrasta od 0 – 27 godina³³ o čemu postoji evidencija u vidu zdravstvenih kartona djece jer ne raspolažu elektronskom bazom podataka o djeci korisnicima. Sa 01.06.2009. godine, pruženo je 115 zdravstvenih usluga za djecu predškolskog uzrasta, 210 usluga za djecu školskog uzrasta. prema podacima iz listopada 2009. godine, Dom zdravlja nema evidenciju o djeci sa posebnim potrebama.

Naglašene su sljedeće prioritetne potrebe za kvalitetnije usluge ove ustanove: opremanje, treninzi/profesionalni razvoj, te unapređenje suradnje na lokalnom razini.

❖ Sektor sigurnosti i pravosuđa

U općini Stolac ne djeluje **Općinski sud**, već se koriste usluge Općinskog suda u Čapljini.

U sektoru sigurnosti djeluje **Policijska stanica Stolac**. Usluge dječje skrbi se provode u okviru cjelokupnog policijskog djelovanja uz primjenu važećih zakona. Inače, Policijska stanica djeluje u skladu sa županijskim izmjenama i dopunama Zakona o unutarnjim poslovima HNŽ³⁴; Zakonom o javnom redu i miru HNŽ od 15. veljače 2005. godine³⁵. Prioritetno pitanje pokriveno na terenu je pitanje skrbi ljudi i imovine. Policijska stanica ne raspolaže elektronskim bazama podataka o malodobnim korisnicima. Zgrada ove institucije nema prilagođene prilaze za djecu/osobe sa invaliditetom, niti raspolaže odvojenim prostorijama za rad sa malodobnicima. U ovom slučaju se primjenjuje zaštita identiteta malodobnika.

Po pitanju profesionalnog razvoja, provodi se redovna godišnja obuka policajaca. Službenici nisu imali edukacije na teme: malodobničko prestupništvo, prava djeteta, problematika djece sa poremećajem u ponašanju.

Policijska uprava provodi preventivne programe u školama ('Žuti vrabac', 'Stop drogi'), kao i programe u svrhu promocije suradnje policije i lokalne zajednice provodi se sveobuhvatni program 'Policajac u zajednici'.

Suradnja se ostvaruje sa CSR, zdravstvenim ustanovama po pitanju zlostavljanja i nasilja nad ženama i djecom. Policijska stanica radi sa volonterima i civilnim društvom. U suradnji se vrši blagovremeno informiranje u svrhu skrbi i daljeg poduzimanja akcija. Ova ustanova sarađuje i sa Matičnim uredom po pitanju upisa u matične knjige.

❖ Nevladin sektor

U općini Stolac djeluju udruge koja se bave pitanjima dječje skrbi, tj. svojim djelovanjem omogućuju dodatne usluge za djecu i mlade kroz realizaciju edukativnih, kreativno-zabavnih i psiho-socijalnih aktivnosti u ovoj lokalnoj zajednici u svrhu unapređenja statusa djeteta.

Postoji i određeni broj udruga koja promoviraju športske i kulturne aktivnosti i uključuju djecu i mlade iz lokalne zajednice. Vrlo mali broj nevladinih organizacije naplaćuje članarinu u cijelosti. Broj nevladinih organizacija koje djeluju u općini Stolac se kreće od 30-35, sa tendencijama da se neke gase, a neke se osnivaju. Manji broj udruženja se bavi neposrednom, a veći broj posrednom zaštitom statusa obitelji i djece. Većina ostalih registriranih nevladinih organizacija je orijentirano ka razvoju turizma.

³³ Mladi koji su uključeni u proces školovanja zbog čega ostvaruju pravo na zdravstvenu zaštitu.

³⁴ www.muphnk.ba

³⁵ www.vlada-hnz-k.ba

Udruge građana djeluju u prostorijama koje nemaju adekvatne prilaze za djecu/osobe sa invaliditetom. Pitanje prostorija za rad, kao i tehničke i dr. opreme je djelomično riješena. Udruženja ne posjeduju elektronske baze podataka o djeci korisnicima.

Istaknute su sljedeće prioritete potrebe nevladinih organizacija: opremanje, edukacije/profesionalni razvoj, edukacija po pitanju pisanje projekta, unapređenje suradnje sa drugim sektorima i suradnje sa zajednicom i roditeljima/obiteljima.

Slijedi kratki pregled udruga koje djeluju u oblasti dječje skrbi:

- **UG „Orhideja“** bavi se promoviranjem i edukacijom žena i mladih kroz radionice i programe obrazovanja, te afirmiranje i aktivizam u cilju boljeg materijalnog i duhovnog stanja u zajednici;
- **Crveni križ** je humanitarna, dobrovoljna organizacija. Svoje humanitarne ciljeve i zadatke Crveni križ ostvaruje u oblasti skrbi i unapređenja zdravlja, socijalne skrbi, zdravstvenog i humanitarnog odgoja i obrazovanja. Djeluje i u situacijama prirodnih i drugih nesreća;
- **U.G. za kulturu i umjetnost „Tutti“** okuplja djecu i mlade iz općine Stolac i kroz druženje im omogućava da se bave i promoviraju kulturu limene glazbe u općini Stolac i šire. Udruga sudjeluje na domaćim i inozemnim takmičenjima.
- **UG Srba** povratnika bavi se pitanjima povratničkih obitelji kroz rješavanje njihovih stambenih i dr. egzistencijskih pitanja i dr..

❖ Privatni sektor

Podrška privatnih poduzetnika u sferi dječje skrbi se ogleda u vidu sponzorstva ili donacija za djecu i njihove obitelji u stanju socijalnoj potrebi. Privatni sektor, također, doprinosi i kroz sponzorstva za održavanje športskih ili kulturnih manifestacija.

❖ Mediji

U općini Stolac djeluje medij u privatnom vlasništvu, tj. Običan Radio Stolac koji se može pratiti na frekvenciji 105,3 i 106,5 ili na www.obicanradio.com.

❖ Projekt „Jačanje sustava socijalne skrbi i inkluzije djece u BiH” (SPIS) u općini Stolac³⁶

Izuzev projekta „Jačanje sustava socijalne skrbi i inkluzije (SPIS) u BiH: Uvođenje referalnog modela socijalne skrbi i inkluzije na općinskoj/ opštinskoj razini“ koji implementira IBHI, u općini Stolac je pokrenut je određeni broj projekta od strane različitih tehničkih partnera UNICEF-a koji se implementiraju u okviru SPIS Projekta „Jačanje sustava socijalne skrbi i inkluzije djece u BiH”. U ovom dijelu dokumenta „Akcijski plan socijalnog uključivanja u sustav dječje skrbi u općini Stolac“ slijedi pregled pokrenutih aktivnosti od strane ostalih tehničkih partnera UNICEF-a u cilju unapređenja dječje skrbi i inkluzije djece u općini Stolac.

Projekt: „DevInfo baza podataka o dječjim indikatorima“

U okviru SPIS projekta, u periodu od listopada 2009. godine do veljače 2010. godine implementira se projekt/ aktivnost pod nazivom **„DevInfo baza podataka o dječjim indikatorima“**. Projekt se realizira od strane **NVO „Budimo aktivni“** u općinama: Stolac, Livno, Novi grad Sarajevo, a od strane **NVO „Svjetionik“** u općinama Novi Travnik i Sanski Most.

³⁶ Prema podacima iz „Izvešćea o urađenom u pilot općinama u FBiH u okviru komponente SPIS projekta koja se odnosi na uspostavljanje Integriranih centara ranog dječjeg rasta i razvoja za djecu i roditelje“, uspostavljanje Integriranog centra ranog dječjeg rasta i razvoja za djecu i roditelje u općini Stolac je planirano u narednoj fazi SPIS projekta. Prilikom uspostavljanja Centara u ovim općinama, koristit će se iskustva i naučene lekcije, kao i materijali koji su izrađeni prilikom uspostavljanja Centara u ciljanim općinama u prvoj fazi projekta .

Svrha/cilj pomenutog projekta je uspostavljanje DevInfo baze podataka o indikatorima koji oslikavaju stanja djece u lokalnoj zajednici. Ciljane grupe projekta su općinski službenici, profesionalci iz institucija koje pružaju usluge djeci u oblastima socijalne skrbi i zdravstvene zaštite, obrazovanja i prevencije rizičnih ponašanja, kao i predstavnici statističkih agencija (entitetska, državna).

Na općinskoj razini, potrebno je izgraditi mehanizme za prikupljanje podataka o dječijim indikatorima za unos u DevInfo bazu podataka kako bi vlasti donosile odluke o prioritetima na osnovu relevantnih podataka. Kako bi to postala redovna praksa, potrebno je donijeti odluku obavezujuću za sve koji rade sa djecom i za djecu, kao i za općinsku administraciju.³⁷

Projekt: „Monitoring implementacije Konvencije o pravima djeteta“³⁸

U okviru SPIS projekta u općini Stolac, u periodu od svibnja 2009. godine do rujna 2010. godine implementira se projekt „**Monitoring implementacije Konvencije o pravima djeteta**“ od strane NVO „**Zdravo da ste**“, a ciljane grupe su predstavnici civilnog društva, staratelji, djeca, roditelji i obitelji sa naglaskom na marginalizovanu populaciju. Projekt je pokrenut sa ciljem prikupljanja podataka/pokazatelja o stanju u oblasti provođenja Konvencije o pravima djeteta. U okviru realizacije projekta došlo se do saznanja da je u narednom periodu potrebno raditi na određenim pitanjima od interesa za unapređenje dječje skrbi:

- Povećati izdvajanja novca za djecu iz proračuna za djecu i mlade,
- Izraditi strategiju za djecu i mlade na razini općine,
- Osigurati uključenost djece u procese donošenja odluka koje se tiču njihove dobrobiti,
- Omogućiti djeci besplatan pristup športskim objektima, kao i rekonstrukciju i održavanje objekata,
- Budući da djeluje općinski upravni odbor potrebno je preko njih djelovati kako bi se što prije osnovala proračunska stavka za djecu na općinskom razini,
- Osigurati parkove primjerene potrebama djece,
- Poboljšati suradnju između lokalnih vlasti, institucija i NVO koje rade sa djecom i dr..

Projekt: „Animiranje učešća djece (PAR)“

U okviru projekta „Jačanje sustava socijalne skrbi i inkluzije djece u BiH“ (SPIS), u periodu od kolovoza 2009. godine do veljače 2010. godine implementira se projekt „Animiranje učešća djece (PAR)“ u ciljanim lokalnim zajednicama projekta. Pomenuti projekt se implementira u partnerstvu NVO-a „**Naša djeca**“ Sarajevo, „**Svjetionik**“ Prijedor i „**Zdravo da ste**“ Banja Luka i NVO „**Budimo aktivni**“, a u cilju analize situacije vezano za participaciju djece, te razvijanje i implementacija „Akcijskih planova za (aktivnije) učešće djece i mladih o pitanjima koja se tiču dobrobiti djece“.

U FBiH, NVO „Naša djeca“ iz Sarajeva djeluju u općinama Stolac i Novi Travnik, NVO „Svjetionik“ djeluje u općini Sanski Most, dok NVO „Budimo aktivni“ djeluje u općinama: Livno i Novi Grad Sarajevo. U projektne aktivnosti uključeno je u svakoj od općina u kojima se implementira SPIS projekt: oko 40 djece koja rade u PAR grupama; 28 roditelja, profesionalaca i donosioca odluka; menadžment osnovnih škola; općinske vlasti; oko 100 djece koja su uključena u istraživanje o pitanjima koja se tiču djece u cilju socijalnog mapiranja općine; oko 400 djece iz lokalne zajednice uključeno je u implementaciju „Akcijskog plana za (aktivnije) učešće djece i mladih o pitanjima koja se tiču dobrobiti djece“.

Učešće medija i lobiranje će doprinijeti promovisanju projekta i njegovih rezultata, kao i senzitivizaciji lokalne zajednice kada se radi o potrebama i određenim pitanjima djece. Medijska podrška i promocija lokalnih PAR grupa djece se vrši u direktnoj komunikaciji

³⁷ UNICEF BiH

³⁸ UNICEF BiH

PAR koordinatora sa **Prime Coommunications**. Osim pomenutih aktivnosti, Prime Coommunications u periodu od kolovoza 2009. godine do ožujka 2010. godine radi na promoviranju aktivnosti PAR grupa i obavješćavanju o dobrim primjerima iz prakse.

U općini Stolac, djeca su identifikovala sljedeće probleme i buduće ciljeve:

- Opremiti fiskulturnu dvoranu i nabaviti rekvizite za športske aktivnosti.
- U škole postaviti ormariće za knjige i pribor.
- Obnoviti knjižni fond školske knjižnice.
- Urediti gradski park.

Projekt: „Podrška inkluzivnom okruženju u Bosni i Herecegovini“

U okviru SPIS projekta **Udruženje „Društvo ujedinjenih građanskih akcija – Duga“ Sarajevo** implementira projekt **„Podrška inkluzivnom okruženju u Bosni i Herecegovini“** u vremenskom periodu od svibnja 2009. godine do prosinca 2010. godine. Projekt se implementira uz saglasnost relevantnih ministarstava obrazovanja FBiH i RS, prosvjetnih pedagoških zavoda, te predstavnika lokalne vlasti/ općina u kojima se isti realizuje.

Pomenuti projekt ima za cilj pružanje stručnog znanja i tehničke podrške institucijama/ustanovama koje su zadužene za osiguravanje kvalitetnog inkluzivnog obrazovanja u odabranim zajednicama SPIS projekta u BiH.

Aktivnostima projekta se nastoji unaprijediti okruženje koje podstiče nediskriminaciju u obrazovanju BiH. Takvo okruženje treba biti usmjereno na dijete i obezbijediti osnovno obrazovanje svakom djetetu, a naročito djetetu sa posebnim obrazovnim potrebama. U cilju ostvarenja pomenutog, od strane profesionalaca/ki održan je niz edukacija.

U okviru projekta u lipnju 2009. godine, obukom je obuhvaćeno 100 zaposlenika/ca službi javnih djelatnosti u lokalnim zajednicama. Obuka je imala za cilj podizanje svijesti o pravima djece na odgovarajuće obrazovanje, povećanje razumijevanja o mogućim pristupima prilikom osiguravanja ovih prava i unapređenje kvaliteta i objektivnosti dostupnih resursa i usluga.

Tokom rujna 2009. godine realizovana je obuka za 20 savjetnika/ca pedagoških zavoda BiH, a u cilju podsticanja pristupa djeci sa posebnim obrazovnim potrebama kroz stvaranje spremnosti okruženja škole za saradnju koja podstiče učenje, savladavanje novih vještina i razmjenu informacija.

U cilju održivosti, kontinuiranog usvajanja novih znanja i kvalitetnog rada, kreiran je materijal za inkluzivno obrazovanje (prilozi sa edukacija, savjeti za nastavu u heterogenim odjeljenjima, dodatni materijal za čitanje), te isti distribuiran svim značajnim akterima (CD).

Za 200 osoba nastavnog kadra planirana je obuka na temu inkluzije, a do sada obuku je prošlo 203 učesnika/ce u 9 SPIS općina, s tim da je obuka u općini Laktaši planirana u prosincu 2009. godine. U općini Stolac obukom je bilo obuhvaćeno 32 učesnika/ce, Novi Travnik 20 učesnik/ca, Livno 20 učesnika/ca, Novi Grad Sarajevo 26 učesnika/ca.

Evaluacije programa obuke su ukazale na potrebu razvoja dodatnih obrazovnih paketa u odabranim zajednicama koje bi uključivali (podizanje stručnih kompetencija menadžmenta škola, roditelja, nastavnika predmetne nastave, programe razvoja matematičkih ideja i koncepata u radu sa djecom sa preprekama u učenju i učešću, programe razvoja jezično – govornih strategija u radu a djecom sa posebnim obrazovnim potrebama, strategije rada sa djecom izazovnog i ometajućeg ponašanja, nabavku osnovnog didaktičkog materijala, obrazovne pakete koji doprinose unapređenju razvoja škola i nastavnog procesa uopće.

Do kraja kolovoza 2010. godine završit će se aktivnosti na pripremi knjige „Priče o inkluzivnom obrazovanju“, a ista će se distribuirati obrazovnim institucijama i nevladinim organizacijama. Knjiga je rađena u cilju dokumentiranja prakse inkluzivnog obrazovanja u BiH. U okviru projektnih aktivnosti, značajno mjesto zauzima promocija projektnih rezultata.³⁹

³⁹ Udruženje „Društvo ujedinjenih građanskih akcija – Duga“, Sarajevo

Projekt: „Prevenција rizika od vatrenog oružja i planiranje sigurnijih zajednica“⁴⁰

Na području općine Stolac, u periodu od srpnja 2009. godine do kraja prosinca 2009. godine realizovan je projekt „Prevenција rizika od vatrenog oružja i planiranje sigurnijih zajednica“. Projekt je realiziran od strane nevladine organizacije Genesis Project iz Banje Luke uz podršku predstavnika lokalnih institucija sustava, a u sklopu šireg projekta „Jačanje sustava socijalne skrbi i inkluzije djece u BiH“ (SPIS). Prilikom realizacije projekta korištena je metodologija participativnog Akcijskog istraživanja. Implementacijom projekta će se unaprijediti nivo participacije djece u procesu donošenja odluka u lokalnoj zajednici, u cilju promocije dječje sigurnosti i smanjenja rizika od oružja, kroz implementaciju „Akcijskih planova za sigurnije zajednice“.

U projektu je učestvovalo 20 djece iz nevladine organizacije „Orhideja“, koordinator i 10 predstavnika lokalnih institucija (kao podrška). Ovaj kapacitet će biti moguće koristiti i u narednom periodu za druga istraživanja.

Uz pomoć podataka prikupljenih upitnikom, mapiranja lokalne zajednice i 8 istraživačkih sastanaka, 20 djece koja su aktivno učestvovala u realizaciji projekta su predložila da se u narednom periodu realizuju sljedeće aktivnosti:

- a) školska predavanja o temi prevencija rizika od vatrenog oružja
 - u lokalnoj zajednici ima mnogo zloupotrebe vatrenog oružja među adolescentima i odraslima, prvenstveno za vrijeme blagdana,
 - angažirati pripadnike policije Stolac za predavanja;
- b) osvjetljenje gradskog parka
 - djeca i mladi se ne osjećaju sigurno u parku, naročito ljeti u večernjim satima kada odrasli borave u parku, piju i koriste opojne droge,
 - angažirati općinske vlasti u rješavanju problema;
- c) prevencija bolesti – zdravlje djece i mladih
 - zdravstvena edukacija djece,
 - djeca u lokalnoj zajednici uplašena od virusa A/H1N1 nakon potvrđenog slučaja u Stocu,
 - u svim školama tečni sapun + maramice,
 - angažirati Dom zdravlja Stolac i škole.

Projekt: „Mobilizacija i partnerstvo sa lokalnim novinarima i dopisnicima medija“⁴¹

U okviru SPIS projekta se realizira projekt „Mobilizacija i partnerstvo sa lokalnim novinarima i dopisnicima medija“ od strane **Prime Communications**. Projekt se realizira u periodu od 1.06.2009. – 1.04.2010. godine sa ciljem da mediji imaju više informacija o aktivnostima projekta i razumiju pitanja inkluzije i dječje skrbi.

Ova je organizacija realizirala i projekt „Zid dječjih želja“ u okviru kojeg su djeca imala priliku iskazati svoje mišljenje kroz sustavan pristup, promociju dječjih prava na širem planu. „Zid dječjih želja“ je postavljen u prostorijama Parlamenta BiH prilikom obilježavanja 20 godina od donošenja UN Konvencije o pravim djeteta.

Projekti: „Trening lokalnih novinara o pitanjima dječje skrbi“ i „Komunikacijski trening“⁴²

U okviru SPIS projekta se realiziraju projekti „Trening lokalnih novinara o pitanjima dječje skrbi“ i „Komunikacijski trening“ od strane organizacije **Medijske inicijative**. Projekti se realiziraju u periodu od 1.09. – 31.12.2009. godine i usmjereni su ka lokalnim medijima i novinarima, kao i općinskim službenicima.

⁴⁰ NVO Genesis Project iz Banja Luke

⁴¹ UNICEF BiH

⁴² UNICEF BiH

4.2. Identifikacija slabosti/nedostataka sustava dječje skrbi

U toku analize situacije u sferi dječje skrbi u općini Stolac, a uz primjenu instrumenata HRBAP metodologije, omogućen je detaljan uvid u nedostatke koji onemogućuju kvalitetan kontinuitet usluga⁴³ i nedostatke kapaciteta u odnosu na motivaciju, ovlasti i raspoložive resurse nosilaca dužnosti u sferi dječje skrbi. U nastavku slijedi pregled identificiranih uzroka za nedostatke u kontinuitetu usluga i kapaciteta po pitanju usluga za definirane prioritetne socijalno isključene grupe djece a u odnosu na:

❖ **Motiviranost postoji ali je nedovoljna zbog:**

- nedovoljna financijska podrška za kvalitetnije djelovanje profesionalaca;
- nepovoljnog ekonomskog i socijalnog okruženje; loš životni standard;
- neadekvatna materijalna podrška obitelji;
- nepostojanje infrastrukture za rad sa djecom (Dnevni centar, Savjetovalište za djecu i obitelj, Prihvatilište i dr.);
- nepostojanje jedinstvene baze podataka kao ni sustava praćenja i izvještavanja;
- nedovoljan broj zaposlenih stručnih osoba u oblasti dječje skrbi;
- neadekvatan pristup u radu i neinventivnost profesionalaca;
- nedovoljna suradnja institucija na provođenju zakona;
- nedovoljnog znanja o pisanju projekta;
- nedovoljno stručno usavršavanje kadra i edukacija za roditelje, djecu i dr.;
- nedovoljno razvijene usluge i programa prevencije u zajednici;
- nedovoljna podrška lokalne zajednice;
- nedovoljna međusektorska suradnja profesionalaca i NVO-a;
- nepostojanje osobne odgovornosti;
- tradicionalna shvaćanja u zajednici; tabuiziranje problema djece sa posebnim potrebama u lokalnoj zajednici
- nedovoljno se organiziraju promotivne kampanje radi senzibilizacije građana;
- nedovoljno razvijena svijest, informiranost i znanje: nadležnih službi, stručnih osoba, roditelja u pogledu rada sa socijalno isključenim grupama djece;
- predrasude i diskriminirajući odnos prema djeci sa smetnjama u razvoju;
- otpor roditelja da prihvate činjenicu da dijete ima smetnje u razvoju;
- pasivnost pojedinih roditelja i nedovoljna razvijenost NVO-a.

❖ **Ovlasti:**

- zakonski propisi neadekvatni potrebama djece;
- nepostojanje zakona o financiranju ustanova za rehabilitaciju malodobnih delikvenata;
- nedovoljno stručnog kadra u zajednici;
- neadekvatna alokacija sredstava u relevantnim proračunima za podršku djeci i obitelji ;
- nepostojanja statističkih podataka; neadekvatan uvid u stvarno stanje zbog nepostojanja baze podataka;
- neadekvatna tehnička opremljenost institucija;
- spori mehanizmi za donošenje odluka;
- nepostojanje mobilnog tima (psiholog, pedijatar, logoped, defektolog);
- nepostojanje institucija za preventivno djelovanje po pitanju djece u riziku ili u sukobu sa zakonom;

⁴³ Kontinuitet usluga obuhvaća sljedeće usluge: prevenciju, ranu identifikaciju, procjenu i registraciju, ranu intervenciju, upućivanje, odluka, pružanje usluga, praćenje i mehanizmi žalbi.

- nedovoljne edukacija stručnog kadra i roditelja o novim metodama i vještinama u radu sa djecom;
- nepostojanje promocije o potrebi i značaju uključenja cijele zajednice za pomoć socijalno isključenim grupama djece,
- nesenzibiliziranost lokalne zajednice za probleme djece sa razvojnim teškoćama;
- nedovoljne upućenosti o potrebi podrške roditeljima kroz: informiranje, edukacija putem javnih tribina i sl., tehnička i materijalna pomoć;
- neadekvatan stav ili nemoć roditelja djece malodobnih delinkvenata;
- nepostojanje Povjerenstva ili službi koje bi se bavile problemima mladih te osmišljavanjem njihovog slobodnog vremena;
- ne postojanje suradnje između profesionalaca različitih sektora, roditelja i djece;
- nedostatak znanja i motivacije i svijesti profesionalaca;
- nedovoljna suradnja između vladinog i NVO sektora te roditelja;

❖ Resurse (ljudski i materijalni):

- neadekvatna financijska sredstva iz javnih proračuna za dječju skrb;
- neodgovarajuća kadrovska struktura zaposlenih u službama (broj i profil);
- neadekvatna tehnička opremljenost institucija;
- nedostatak podrške od strane institucija na lokalnom razini (javni i privatni sektor);
- nedovoljna suradnja između vladinog i nvo sektora te roditelja;
- nepostojanje Savjetovališta za roditelje;
- nepostojanje Savjetovališta ili Centra za rehabilitaciju za malodobne delinkvente;
- nepostojanje Prihvatilišta za rad i prihvata malodobnika;
- nepostojanje mobilnog tima (psiholog, logoped, defektolog);
- nedovoljna podrška lokalne zajednice;
- nedovoljna educiranost službi na lokalnim nivoima;
- nedovoljna suradnja između vladinog i NVO sektora te roditelja.
- mali broj preventivnih programa u zajednici.

Više informacija vidjeti u Aneksima 8 i 9.

5. AKCIJSKI PLAN SOCIJALNOG UKLJUČIVANJA U SUSTAV DJEČJE SKRBI ZA 2010.-2011.

5.1 Prioriteti za akciju

Zasnovano na identificiranim nedostacima u kontinuitetu usluga za socijalno isključene grupe djece, kao i nedostacima kapaciteta za djelovanje u oblasti dječje skrbi u općini Stolac utvrđeni su sljedeći prioriteti za dalju akciju:

• **Kratkoročno (2 godine):**

- Adekvatno provođenje zakonske regulative i uspostavljenih strategija,
- Planiranje i praćenje situacije u oblasti dječje skrbi na lokalnom razini,
- Formiranje općinskog Povjerenstva za unapređenje dječje skrbi,
- Uspostava baza podataka o djeci sa posebnim potrebama kao i djeci korisnicima socijalne skrbi,
- Jačanje uloge obitelji u društvu kroz edukacije roditelja,
- Jačanje ljudskih i materijalnih kapaciteta u javnim ustanovama i nevladinim organizacijama kroz do-edukacije/profesionalno usavršavanje i opremanje istih,
- Formiranje udruženja roditelja i prijatelja djece sa posebnim potrebama u općini Stolac,
- Unapređenje među-sektoralne suradnje i multidisciplinarnosti u pristupu,
- Promoviranje rezultata rada javnih ustanova i nevladinih organizacija koje djeluju u oblasti dječje skrbi,

- Medijska promocija u svrhu povećanja informiranosti kao i senzibiliziranosti za pitanja dječje skrbi i socijalne inkluzije djece iz socijalno isključenih grupa i dr.,
- Implementacija Akcijskog plana socijalnog uključivanja u sustav dječje skrbi u općini Stolac.

• **Dugoročno (10 godina):**

- Adekvatno provođenje zakonske regulative i uspostavljenih strategija,
- Kvalitetnije finansiranje dječje skrbi na lokalnom razini iz različitih izvora,
- Kontinuirano planiranje i praćenje situacije u oblasti dječje skrbi na lokalnom razini,
- Kontinuirano djelovanje općinskog povjerenstva za unapređenje dječje skrbi,
- Ažuriranje i uspostava novih baza podataka o djeci iz socijalno isključenih grupa djece,
- Jačanje uloge obitelji u društvu,
- Jačanje ljudskih i materijalnih kapaciteta u javnim ustanovama i nevladinim organizacijama kroz do-edukacije/profesionalno usavršavanje i opremanje istih,
- Kontinuirano jačanje među-sektoralne suradnje i multidisciplinarnosti u pristupu,
- Kontinuirano promoviranje rezultata rada javnih ustanova i nevladinih organizacija koje djeluju u oblasti dječje skrbi,
- Stvaranje uvjeta i sadržaja za kvalitetno provođenje slobodnog vremena djece i mladih,
- Animiranje privatnog sektora, športskih, kulturnih i dr. organizacija za doprinos i učešće u jačanju dječje skrbi u općini Stolac,
- Kontinuirana medijska promocija u svrhu povećanja informiranosti kao i senzibiliziranosti za pitanja dječje skrbi i socijalne inkluzije djece iz socijalno isključenih grupa i dr.,
- Revizija Akcijskog plana socijalnog uključivanja u sustav dječje skrbi u općini Stolac zbog praćenje i implementaciju budućih planova razvoja dječje skrbi.

Potencijalni partneri za implementaciju aktivnosti koje će adekvatno odgovoriti na identificirane prioritete: Općina Stolac, Centar za socijalni rad, Domovi zdravlja, Dječiji vrtić, osnovne i srednje škole, Policijska stanica Stolac, nevladine organizacije, mediji, volonteri, privatni sektor, vjerske institucije, obitelji, djeca i dr.

5.2 Okvir implementacije Akcijskog plana socijalnog uključivanja u sustav dječje skrbi općine Stolac za 2010-2011. godinu

Planirane aktivnosti	Trajanje u mjesecima	Početak	Odgovornost	Sredstva verifikacije/ indikatori	Izvori financiranja
1. RAZVOJ MREŽE DJEČJE SKRBI NA LOKALNOJ RAZINI					
1.1 Kadrovsko i materijalno jačanje općinskih službi sa naglaskom na CSR, kao i jačanje drugih institucija koje djeluju u sferi dječje skrbi (vrtić, škole, Domovi zdravlja i dr.)	24	01.01.2010	Općina, CSR, Dječiji vrtić Stolac, Domovi zdravlja, Policija i dr., nvo-i, nadležna županijska i FBiH ministarstva, donatori, OUO Projekta IBHI/UNICEF	<ul style="list-style-type: none"> - kadrovsko jačanje i opremanje javnih ustanova - promocija rezultata rada javnih ustanova u lokalnoj zajednici - partnerski projekti u zajednici (sa naglaskom na unapređenje statusa djece iz materijalno neosiguranih obitelji i dr. socijalno isključenih grupa) - multidisciplinarni pristup u radu - broj edukacija za stručni kadar - broj novih zaposlenih stručnih kadrova - ojačan Odjel za fizikalnu terapiju i rehabilitaciju pri Domu zdravlja Stolac - izvješća o radu 	Općina, nadležna županijska i FBiH ministarstva, javne ustanove, nvo-i donatori i dr.
1.2 Jačanje nevladinih organizacija koje djeluju u sferi dječje skrbi	24	01.01.2010	Općina, nevladine organizacije, volonteri/stručni kadar, roditelji i djeca, javne ustanove, nadležna županijska i FBiH ministarstva, donatori, lokalna zajednica, mediji, OUO Projekta IBHI/UNICEF	<ul style="list-style-type: none"> - tenderska procedura za dodjelu sredstava iz relevantnih javnih proračuna namijenjenih za djelovanje nvo na unapređenju dječje skrbi u lokalnoj zajednici; - promocija rezultata rada u lokalnoj zajednici - jačanje postojećih i formiranje novih udruga za djelovanje u sferi dječje skrbi i sferi rada sa djecom sa posebnim potrebama, - statut/rješenje o formiranju novih udruga - broj projekta sa naglaskom na unapređenje statusa djece iz materijalno neosiguranih obitelji i dr. socijalno isključenih grupa djece - br. edukativnih programa - br. korisnika 	Općina, nadležna županijska i FBiH ministarstva, nevladine organizacije, javne ustanove, donatori i dr.

				<ul style="list-style-type: none"> - izvješća o radu - foto/video/audio zapisi 	
1.2.1 Osnivanje udruge roditelja i prijatelja djece sa posebnim potrebama	4	01.01.2010	Općina, CSR u partnerstvu sa lokalnim javnim ustanovama i nvo, OUO Projekta IBHI/UNICEF	<ul style="list-style-type: none"> - formiranje udruge roditelja i prijatelja djece sa posebnim potrebama - statut/rješenje o formiranju udruge - broj članova/korisnika/ca udruge - broj edukacija za stručni kadar, roditelje i djecu - broj uključenih profesionalaca - broj projekta sa naglaskom na unapređenje statusa djece sa posebnim potrebama iz materijalno neosiguranih obitelji - izvješća o radu - foto/video/audio zapisi 	Općina, CSR, OUO Projekta IBHI/UNICEF
1.3 Podrška obitelji u vršenju njene uloge u društvu	24	01.01.2010	Općina, CSR, Dječiji vrtić Stolac, NVO, Domovi zdravlja, volonteri/stručni kadar, roditelji i djeca, Vijeća roditelja i Vijeća učenika, nadležna županijska i FBiH ministarstva, lokalna zajednica, vjerske institucije, privatni sektor, mediji, OUO Projekta IBHI/UNICEF	<ul style="list-style-type: none"> - broj edukativnih programa za roditelje i djecu - br. projekta i akcija sa naglaskom na unapređenje statusa djece iz materijalno neosiguranih obitelji i dr. socijalno isključenih grupa djece - broj stručnih usluga za rješavanje problema u obitelji - br. akcija u lokalnoj zajednici - aktivnosti Vijeća roditelja i Vijeća učenika - aktivnosti u skladu sa poglavljem 4. i 5 - kontinuirane usluge savjetodavnog i dr. stručnog rada - izvješća i foto/video-zapisi 	Općina, nadležna županijska i FBiH ministarstva, javne ustanove, nvo, donatori i dr.
1.4 Razvijanje i unapređenje volonterskog rada	24	01.01.2010	Općina, CSR, Dječiji vrtić Stolac, NVO, Domovi zdravlja, Policija, volonteri, roditelji i djeca, Vijeća roditelja i Vijeća	<ul style="list-style-type: none"> - promocija i afirmacija volonterizma u zajednici od strane aktera dječje skrbi u okviru svakodnevnih aktivnosti i programa podržanih iz različitih izvora - br. volontera uključenih u aktivnosti usmjerenih na umanjeње društvene 	Općina, nadležna županijska i FBiH ministarstva, javne ustanove,

			učenika, lokalna zajednica, privatni sektor, mediji, profesionalci, OUO Projekta IBHI/UNICEF	isključenosti - br. realiziranih akcija - izvješća i foto/video-zapisi	nvo-i donatori i dr.
1.5 Animiranje privatnog sektora	24	01.01.2010	Privatni poduzetnici, lokalna zajednica, mediji, OUO Projekta IBHI/UNICEF	- sastanak sa predstavnicima privatnog sektora - broj individualnih donacija/sponzorstva/stipendija i dr. podrške za djecu i mlade iz socijalno isključenih grupa uz naglasak na djecu iz materijalno neosiguranih obitelji	Privatni sektor
1.6 Razvoj timskog i multidisciplinarnog pristupa u radu u oblasti dječje skrbi	24	01.01.2010	Općina, CSR, Dječiji vrtić Stolac, Domovi zdravlja, Policija, nvo-i, volonteri/stručni kadar, roditelji i djeca, Vijeća roditelja i Vijeća učenika, nadležna županijska i FBiH ministarstva, lokalna zajednica, mediji, OUO Projekta IBHI/UNICEF.	- br. programa i inicijativa zasnovanih na multidisciplinarnosti i među-sektoralnosti - broj sastanaka stručnih kolegija na razini institucija/organizacija koje se bave dječijom skrbi u svrhu jačanja timskog rada - br. realiziranih zajedničkih aktivnosti - br. projekta usmjerenih na unapređenje statusa djece iz socijalno isključenih grupa djece sa naglaskom na djecu iz materijalno neosiguranih obitelj - medijsko praćenje - izvješće i foto/video-zapisi	Općina, nadležna županijska i FBiH ministarstva, javne ustanove, nvo-i donatori i dr.
1.7 Doprinos lokalnih vjerskih institucija	24	01.01.2010	Vjerske institucije, Općina i MZ, javne ustanove i nvo, mediji, obitelji, OUO Projekta IBHI/UNICEF	- broj održanih sastanaka - broj pokrenutih inicijativa u suradnji sa vjerskim institucijama - broj edukativnih/obrazovnih programa u svrhu unapređenja dječje skrbi - broj realiziranih akcija usmjerenih na unapređenje statusa djece iz socijalno isključenih grupa djece sa naglaskom na djecu iz materijalno neosiguranih obitelji - broj korisnika/ca - izvješća	Vjerske institucije

1.8 Do-edukacija aktera u sustavu dječje skrbi	24	01.01.2010	Općina, CSR, Dječiji vrtić Stolac, NVO, Domovi zdravlja, Policija, volonteri/stručni kadar, roditelji i djeca, Vijeća roditelja i Vijeća učenika, nadležna županijska i FBiH ministarstva, lokalna zajednica, mediji, OUO Projekta IBHI/UNICEF.	<ul style="list-style-type: none"> - seminari na temu socijalne skrbi i inkluzije - edukacija o referalnoj metodologiji (par treninzi, radionice, seminari) - stupanj (ne) educiranosti profesionalaca - stupanj primjene novostečenih znanja - izvješće i foto/video-zapisi 	Općina, nadležna županijska i FBiH ministarstva, javne ustanove, nvo-i donatori i dr.
1.9 Razvijanje lokalne demokratije	24	01.01.2010	Općina, CSR, Dječiji vrtić Stolac, NVO, Domovi zdravlja, Policija, volonteri, roditelji i djeca, Vijeća roditelja i Vijeća učenika, nadležna županijska i FBiH ministarstva, lokalna zajednica, privatni sektor, mediji, profesionalci, OUO Projekta IBHI/UNICEF.	<ul style="list-style-type: none"> - br. javnih tribina i okruglih stolova na temu promocije ljudskih/dječjih prava i drugih pitanja iz oblasti demokracije - br. akcija i edukativnih programa u odgojno-obrazovnim ustanovama za djecu i mlade - stupanj uključenosti i participacije vijeća učenika i vijeća roditelja - stupanj uključenosti i participacije djece i mladih u procesima donošenja odluka u sferi dječje skrbi - broj podržanih inicijativa djece i mladih od strane lokalne zajednice 	Općina, nadležna županijska i FBiH ministarstva, javne ustanove, nvo, donatori i dr.
1.10 Uspostava općinskog Povjerenstva za unaprjeđenje dječje skrbi	24	01.01.2010	Općina, OUO IBHI/UNICEF	<ul style="list-style-type: none"> - formiranje Povjerenstva za unaprjeđenje dječje skrbi općine Stolac od strane Općine/Općinskog vijeća - Odluka o formiranju - broj sastanaka - multidisciplinarni pristup u radu - međusektoralnost u radu - izvješća o radu Povjerenstva 	Općina Stolac, Općinsko vijeće

2. RAZVOJ INFORMATIVNOG SUSTAVA DJEČJE SKRBI NA LOKALNOJ RAZINI					
2.1. (Re) Identifikacija korisnika/ca socijalne skrbi (djeca sa smetnjama u razvoju, djeca iz materijalno neosiguranih obitelji i sl.)	24	01.01.2010	Općina, CSR, nadležna županijska i FBiH ministarstva, javne ustanove i nvo-i, volonteri/stručni kadar, roditelji i djeca, Vijeća roditelja i Vijeća učenika, lokalna zajednica, privatni sektor, mediji, OUO Projekta IBHI/UNICEF	<ul style="list-style-type: none"> - br. (re)identificiranih korisnika/ca usluga CSR - informacija o potrebama različitih korisničkih grupa djece - ažurirana baza podataka o djeci korisnicima socijalne skrbi (djeca sa smetnjama u razvoju, djeca iz materijalno neosiguranih obitelji i sl.) - ažuriranje SOTAC baze za djecu sa invaliditetom - br. djece i mladih - izvješće i foto/video-zapisi 	Općina, nadležna županijska i FBiH ministarstva, javne ustanove i nvo-i, donatori
2.2. Uspostavljanje i ažuriranje jedinstvenih baza podataka o djeci	24	01.01.2010	Općina, CSR, nadležna županijska i FBiH ministarstva, javne ustanove i nvo-i, volonteri/stručni kadar, mediji, OUO Projekta IBHI/UNICEF	<ul style="list-style-type: none"> - uspostavljene i ažurirane baza podataka o djeci - ažurirana SOTAC baza o osobama/djeci sa invaliditetom, - br. postojećih i novo uspostavljenih baza podataka - broj educiranih kadrova za upotrebu baza podataka - izvješća 	Općina, nadležna županijska i FBiH ministarstva, javne ustanove i nvo-i, donatori
3. FINANCIRANJE SUSTAVA DJEČJE SKRBI NA LOKALNOJ RAZINI					
3.1 Sredstva iz županijskog/federalnog proračuna za korisnike/ce socijalne i dječje skrbi	24	01.01.2010	Relevantna županijska i federalna ministarstva; OUO Projekta IBHI/UNICEF	<ul style="list-style-type: none"> - racionalno i zakonsko korištenje proračunskih sredstava - br. korisnika/ca socijalne i dječje skrbi - br. projekta financiranih od strane županijskih i federalnih ministarstava. - financijski pregled 	Nadležna županijska i FBiH ministarstva
3.2 Sredstva iz općinskog proračuna	24	01.01.2010	Općina Stolac; OUO Projekta IBHI/UNICEF	<ul style="list-style-type: none"> - racionalno i zakonsko korištenje proračunskih sredstava - br. korisnika/ca - br. projekta - financijski pregled 	Općina - proračun
3.3 Sredstva od privatnog sektora	24	01.01.2010	Privatni sektor; OUO Projekta IBHI/UNICEF	<ul style="list-style-type: none"> - br. donacija - br. korisnika/ca pomoći 	Privatni sektor

				- financijski pregled	
3.4 Sredstva od donatora	24	01.01.2010	Donatori, OUO Projekta IBHI/UNICEF	- br. projekta - br. korisnika/ca - izvješća o realiziranim sredstvima	Donatori
3.5 Samofinanciranje korisnika/ca	24	01.01.2010	Roditelji i staratelji/usvojioci, srodnici; OUO Projekta IBHI/UNICEF	- br. korisnika/ca - br. roditelja/staraoca koji financiraju neki vid dječje skrbi - podaci iz javnih ustanova, športskih i kulturnih udruga i dr. - iznos sredstava za smještaj korisnika/ca socijalne skrbi u ustanove (dnevni centar, zavodi, ustanove za zbrinjavanje itd.) - iznos od članarina (športski klubovi i dr.)	Roditelji i staratelji/usvojioci
4. SOCIJALNO UKLJUČIVANJE U SUSTAV DJEČJE SKRBI SA NAGLASKOM NA PRIORITETNE SOCIJALNO ISKLJUČENE GRUPE					
4.1. Djeca ometena u psiho-fizičkom razvoju	24	01.01.2010	Općina, Radio stanice, CSR, Dječiji vrtić Stolac, Domovi zdravlja, Policija i dr., nevladine organizacije, volonteri/stručni kadar, roditelji i djeca, Vijeća roditelja i Vijeća učenika, nadležna županijska i FBiH ministarstva, lokalna zajednica, privatni sektor, vjerske zajednice, mediji, OUO Projekta IBHI/UNICEF	- stupanj unapređenje usluga ranog rasta i razvoja djece - stupanj kvaliteta usluge rane detekcije djece ometene u razvoju - kvaliteta usluga Odjela za fizikalnu terapiju pri Domu zdravlja Stolac - jačanje kapaciteta (prostor, opremanje, ljudski kapaciteti i dr.) i kontinuiran rad udruge roditelja i prijatelja djece sa posebnim potrebama - kadrovska i materijalno jačanje javnih ustanova i nvo-a u sferi dječje skrbi - br. projekta sa naglaskom na djecu sa posebnim potrebama iz materijalno neosiguranih obitelji - br. edukativnih programa za stručne osobe, roditelje i djecu - kvalitetnije usluge stručnog rada - br. i stav korisnika/ca - baza podataka o djeci sa poteškoćama u razvoju pri CSR - stupanj socijalizacije i integracije djece u	Općina, nadležna županijska i FBiH ministarstva, javne ustanove i nvo-i, donatori

				društvu - stupanj uključenosti i informiranosti roditelja/staratelja - stupanj među-sektoralne suradnje - primjena multidisciplinarnosti u radu - izvješća o radu	
4.2 Djeca malodobni delinkventi	24	01.01.2010	Općina, Radio stanice, CSR, Dječiji vrtić Stolac, Domovi zdravlja, Policija i dr., nevladine organizacije, volonteri/stručni kadar, roditelji i djeca, Vijeća roditelja i Vijeća učenika, nadležna županijska i FBiH ministarstva, lokalna zajednica, privatni sektor, vjerske zajednice, mediji, OUO Projekta IBHI/UNICEF	- uspostava baze podataka - br. korisnika/ca - br. projekta sa naglaskom na preventivne aktivnosti i uključivanje djece iz materijalno neosiguranih obitelji - br. edukativnih programa za djecu koja su u riziku od sukoba u zakonu - stupanj uključenosti i informiranosti roditelja/staraoca - broj programa za unapređenje statusa obitelji - br. edukativnih programa za stručni kadar, roditelje i djecu - stupanj unapređenje usluga ranog rasta i razvoja kod djece - br. besplatnih aktivnosti na socijalizaciji i integraciji djece i mladih - br. stipendija - stupanj među-sektoralne suradnje - izvješća	Općina, nadležna županijska i FBiH ministarstva, javne ustanove i nvo-i, donatori
4.3 Preventivni rad sa djecom i obiteljima	24	01.01.2010	Općina, Radio stanice, CSR, Dječiji vrtić Stolac, Domovi zdravlja, Policija i dr., nevladine organizacije, volonteri/stručni kadar, roditelji i djeca, Vijeća roditelja i Vijeća učenika, nadležna županijska i FBiH	- broj programa preventivnog i edukativnog karaktera (edukacije, okrugli stolovi, javne tribine, seminari, projekti, radionice i dr.) za stručni kadar, djecu i roditelje - stupanj unapređenje usluga ranog rasta i razvoja kod djece - stupanj među-sektoralne suradnje - uključivanje relevantnog stručnog kadra - unapređenje sadržaja za kvalitetno	Općina, nadležna županijska i FBiH ministarstva, javne ustanove i nvo-i, donatori

			ministarstva, lokalna zajednica, privatni sektor, vjerske zajednice, mediji, OUO Projekta IBHI/UNICEF	provođenje slobodnog vremena djece i mladih u lokalnoj zajednici - br. projekta preventivnog karaktera usmjerenog na povećanje socijalne uključenosti djece sa naglaskom na djecu iz materijalno neosiguranih obitelji - izvješća	
5. ODNOSI S JAVNOŠĆU					
5.1. Informiranje i promoviranje aktivnosti u sferi socijalnog uključivanja u sustav dječje skrbi (na lokalnom razini i šire putem medija)	24	01.01.2010	Općina, Radio stanice, CSR, Dječji vrtić Stolac, Domovi zdravlja, Policija i dr., nevladine organizacije, volonteri/stručni kadar, roditelji i djeca, Vijeća roditelja i Vijeća učenika, nadležna županijska i FBiH ministarstva, lokalna zajednica, privatni sektor, vjerske zajednice, mediji, OUO Projekta IBHI/UNICEF	- medijsko praćenje (video i audio zapisi, dnevni tisak, fotografije i dr.) - stupanj informiranosti lokalne zajednice o pitanjima socijalne i dječje skrbi	Mediji, općina, donatori
5.2. Jačanje svijesti o problematici sa kojom se suočavaju socijalno isključene grupe djece	24	01.01.2010	Općina, Radio stanice, CSR, Dječji vrtić Stolac, Domovi zdravlja, Policija i dr., nevladine organizacije, volonteri/stručni kadar, roditelji i djeca, Vijeća roditelja i Vijeća učenika, nadležna županijska i FBiH ministarstva, lokalna zajednica, privatni sektor, vjerske	- medijsko praćenje (video zapisi, dnevna tisak, fotografije i dr.) - povećan stupanj osvješćenosti i podrške lokalne zajednice po pitanju dječje skrbi - br. održanih okruglih stolova, javnih tribina - br. učesnika/ca - br. pokrenutih inicijativa - br. tiskanih brošura,, info-vodiči, pamfleti, plakate - izvješća i foto/video zapisi	Nadležna županijska ministarstva i FBiH, Općina, mediji, javne institucije, NVO, donatori i dr.

			zajednice, mediji, OUO Projekta IBHI/UNICEF		
--	--	--	--	--	--

Aneks 5.3 Izvori finansiranja dječje skrbi u općini Stolac**PREGLED PLANIRANIH SREDSTAVA NAMIJENJENIH ZA FINANSIRANJE DJEČJE SKRBI NA PODRUČJU OPĆINE STOLAC ZA 2010. - 2011.**

R.b.	Naziv	2010.	2011.
		Planirano (KM)	Procjena (KM)
1.	Financiranje dječje skrbi iz općinskog proračuna⁴⁴ iz tekućih transfera	849.600,00	849.600,00
1.1	Transfer za kulturu	20.000,00	20.000,00
1.2	Transfer za šport	45.000,00	45.000,00
1.3	Ostali transferi-sufinanciranje Radio HR HB	20.000,00	20.000,00
1.4	Prijevoz učenika	315.000,00	315.000,00
1.5	Isplata stipendija	15.000,00	15.000,00
1.6	Grantovi pojedincima – urgentne socijalne pomoći	20.000,00	20.000,00
1.7 Grantovi neprofitnim organizacijama			
1.7.1	Dječji vrtić Stolac	52.000,00	52.000,00
1.7.2	Crveni križ Stolac	45.000,00	45.000,00
1.8 Transferi školama			
1.8.1	Osnovna škola Stolac	45.000,00	45.000,00
1.8.2	Osnovna škola Crnići	52.000,00	52.000,00
1.8.3	Prva osnovna škola	25.000,00	25.000,00
1.9.	Nevladine udruge	40.000,00	40.000,00
1.10 Subvencija javnim poduzećima i ustanovama			
1.10.1	Centar za socijalni rad	110.000,00	110.000,00
1.10.2	Dom zdravlja Stolac	10.000,00	10.000,00
1.11 Kapitalni grantovi			
1.11.1	- kulturni dom/športski centar i dr.	20.000,00	20.000,00
1.12	Izdavanja za podršku djeci sa posebnim potrebama ⁴⁵	15.600,00	15.600,00
2.	Financiranje dječje skrbi iz županijskog proračuna	3.487.818,00	2.937.818,00
2.1.	Izdavanja za oblike socijalne skrbi djece/korisnika (Aneks 5.3.1) ⁴⁶ u općini Stolac	11.028,00	11.028,00

⁴⁴ Izvor podataka: Nacrt proračuna Općine Stolac za 2010. godinu

⁴⁵ Ova izdavanja se odnose na: dnevni smještaj jednog djeteta u ustanovu na terapije, prijevoz sedmoru djece u specijalne škole u Mostaru, te jednokratne pomoći obiteljima ove grupe djece.

⁴⁶ Izvor podataka: Centar za socijalni rad Stolac

Nacrt Proračuna Županija HNŽ za 2010. godinu, Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne skrbi planira sredstva koja se odnose za sve općine u HNŽ za: zaštita obitelji sa djecom, novčanu naknadu za smještaj djece u drugu obitelj, kao i ustanove; za ustanove „Los Rosalis“ i „Sveta obitelj“; novčana naknada nezaposlenim za vrijeme čekanja na posao; novčana pomoć poduzećima koja zapošljavaju osobe sa invaliditetom; grantovi pojedincima iz Zakona o socijalnoj skrbi (programi za prevenciju i vanbolničko liječenje od ovisnosti, grantovi pojedincima i obiteljima CŽR i dr.);

2.2.	Izdvajanje za obrazovanje ⁴⁷	2.926.790	2.926.790
2.3.	Izdvajanje za zdravstvenu zaštitu ⁴⁸	-	-
2.4 Dom za osobe sa invaliditetom Stolac			
2.4.1	Oprema	300.000,00	-
2.4.2	Sanitetsko vozilo	50.000,00	-
2.4.3	Rekonstrukcija faze III	200.000,00	-
3.	Financiranje socijalne dječje skrbi iz proračuna FBiH (Aneks 5.3.1.)	-	-
4.	Donatorska sredstva	10.000,00	10.000,00
Ukupno:		4.347.418,00	3.797.418,00

NAPOMENA: Osim gore navedenih nivoa finansiranja sustava dječje skrbi, postoje osobna/starateljska izdvajanja za participaciju u troškovima: zdravstvene zaštite, obrazovanja, smještaja djece/korisnika u ustanove socijalne skrbi i dr..

⁴⁷ Izvor podataka: Osnovna škola Stolac, Osnovna škola Crnići, Prva osnovna škola Stolac i Srednja škola Stolac.

⁴⁸ Izvor podataka: Nacrt Proračuna Županije HNŽ za 2010. godinu ne omogućava uvid u iznos planiranih sredstava za zdravstvenu zaštitu djece u općini Stolac. Prema ovom izvoru podataka, za sve općine u HNŽ, Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne skrbi planira sredstva za: zdravstveno osiguranje po zakonu o socijalnoj zaštiti, sufinansiranje Zavoda za javno zdravstvo (cjepivo i dr.);

6. Aneksi

Aneks 1.1 Lista pregledanih/korištenih dokumenata (strategije, politike, zakoni, pravilnici, mandati, statuti, opisi poslova)

Aneks 1.2 Pregled dokumenata/analiza koje su urađene u saradnji sa korisnicima i profesionalcima iz oblasti dječje skrbi u okviru IBHI/UNICEF projekta, a koji su imali uticaj na kvalitetniju izradu Akcijskog plana

Aneks 1.3 Lista profesionalaca, predstavnika institucija/organizacija iz sustava dječje skrbi, članova/ica OUO-a Projekta koji su doprinijeli izradi «Akcijskog plana socijalnog uključivanja u sustav dječje skrbi za 2010.-2011. godinu u općini Stolac»

Aneks 2 Konceptualni radni okvir, općina Stolac

Aneks 2.1 HRBAP upitnici za mapiranje situacije u: Općini Stolac, socijalnom sektoru, kao i u sektorima: obrazovanja, zdravstva, sigurnosti, pravosuđa, nevladinom sektoru.

Aneks 3 Analiza uzroka u okviru konceptualnog okvira

Aneks 4 Okvir implementacije Akcijskog plana socijalnog uključivanja u sustav dječje skrbi za 2010.-2011. godinu u općini Stolac

Aneks 4.1 Izvori finansiranja dječje skrbi u općini Stolac

Aneks 5. Analiza uloga aktera dječje skrbi na lokalnom razini

Aneks 5.3.1 Pregled izdvajanja iz federalnog/županijskog proračuna za oblike socijalne dječje skrbi kojima su direktno ili indirektno pokrivena djeca, kao i djeca korisnika socijalne skrbi

Aneks 6 Matrica za mapiranje nosioca dužnosti/mandata na državnom, entitetskom i županijskom razini

Aneks 7 Matrica mapiranja nosioca dužnosti/mandata na općinskom razini

Aneks 8 Matrica za analizu nedostataka kapaciteta kontinuiteta usluga na lokalnom razini

Aneks 9 Matrica analize nedostataka kapaciteta: opis oblika i primjena analize nedostatka kapaciteta